

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुष्पादः पशवः पशून्नेवाव रुन्धे चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति यं कामयेत (१)

पारपीयान्धस्यादित्येकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवेनमपं गृह्णाति पारपीयान्भवति यं कामयेत वसीयान्धस्यादिति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयादाहुत्यैवेनमभि क्रमयति वसीयान्भवत्यथो यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादृष्ट्या योऽग्नेर्देवताया एत्यष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रः (२)

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादृष्ट्या अग्नेर्देवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत छन्दांसि यज्ञयशसेनापयेयमित्यृचमन्तमां कुर्याच्छन्दांस्येव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनापयेयमिति यजुरन्तमं कुर्याद्यजमानमेव यज्ञयशसेनापयत्यृचा स्तोमं समर्पयेति (३)

आह समृद्धौ चतुर्भिरग्निमा दत्ते चत्वारि छन्दांसि छन्दांभिरेव देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत स वेणुं प्राविशत्स एतामूतिमनु समचरद्यद्वेणोः सुषिरं सुषिराभिर्भवति सयोनित्वाय स यत्रयत्रावसत्तत्कृष्णमभवत्कल्माषी भवति रूपसमृद्ध्या उभयतः क्षूणभवतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धौ व्याममात्री भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्यसम्मिताऽपरिमिता भवत्यपरिमितस्यावरुद्धौ यो वनस्पतीनाम्फलग्रहिः स एषां वीर्यावान्फलग्रहिर्वेणुर्वेणवी भवति वीर्यस्यावरुद्धौ ॥ (४)

कामयेत गायत्रौऽर्पयेति च सुसविशतिश्च ॥ [१]

व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्केण क्रियत इमामंगृह्णन्नशनामृतस्येत्यंश्वाभिधानीमा दत्ते यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धौ प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभि दधाति रूपमेवास्येतन्महिमानं व्याचष्टे युञ्जाथा रासं युवमिति गर्दभमसत्येव गर्दभं प्रतिष्ठापयति तस्मादश्वार्द्रदभोऽसन्तरो योगेयोगे तवस्तरमित्याह (५)

योगेयोग एवैनं युङ्क्ते वाजैवाजे हवामह् इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवावं रुन्धे सखायं
इन्द्रमृतय इत्याहेन्द्रियमेवावं रुन्धेऽग्निर्देवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्वविन्दत्प्राजापत्यो-
ऽश्वोऽश्वेनं सम्भरत्यनुवित्त्यै पापवस्यसं वा एतत्क्रियते यच्छेयंसा च पापीयसा च समानं
कर्म कुर्वन्ति पापीयान् (६)

ह्यश्वद्वर्द्धभोऽश्वं पूर्वं नयन्ति पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै तस्माच्छ्रेयाः सं पापीयान्पश्चादन्वेति
बहुर्वै भवतो भ्रातृव्यो भवतीव खलु वा एष योऽग्निं चिनुते वज्रश्वः प्रतूर्वन्नेह्यंक्रामन्नशंस्तीरित
वज्रंणैव पाप्मानमभ्रातृव्यमव क्रामति रुद्रस्य गाणपत्यादित्याह रौद्रा वै पशवो रुद्रादेव (७)

पशून्निर्याच्याऽऽत्मने कर्म कुरुते पूष्णा सयुजां सहेत्याह पूषा वा अध्वनाः सन्नेता
समंष्ट्रै पुरीषायतनो वा एष यदग्निरङ्गिरसो वा एतमग्रे देवतानां सं समंभरन्मृथिव्याः
सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहीत्याह सायतनमेवैनं देवताभिः सम्भरत्यग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम् इत्याह येन (८)

सङ्गच्छते वाजमेवास्यं वृद्धे प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भृत्य इत्याहुरियं वै प्रजा-
पतिस्तस्या एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीकोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम् इति वल्मीकवपामुप
तिष्ठते साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वराम् इत्याह
येन सङ्गच्छते वाजमेवास्यं वृद्धेऽन्वग्निरुषसामग्रम् (९)

अख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्यं वाज्यध्वन आक्रम्यं वाजिनृथिवीमित्याहेच्छत्येवैनं
पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः
पशवः प्र जायन्ते द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्याहेभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजा-
पतिः समैरयद्रूपमेवास्येतन्महिमानं व्याचष्टे वज्री वा एष यदश्वौ द्विरन्यतोदध्यो
भूयाल्लौमभिरुभयादध्यो यं द्विष्यात्तमधस्पदं ध्यायेद्वज्रैणैवैनं स्तृणुते॥ (१०)

आह पापीयान् रुद्रादेव येनाग्रे वज्री वै सुसदंश च॥ [२]

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः
प्र जायन्तेऽप उप सृजति यत्र वा आप उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः
प्रतितिष्ठन्तीः पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजास्तस्मादप
उप सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः (११)

स्याद्रक्षाऽसि यज्ञः हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्योऽध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाऽसि घ्नन्ति जिघर्म्यग्निं मनसा घृतेनेत्याह मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वेत्याह सर्वः ह्येष प्रत्यङ्केति पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तमित्याहाल्पो ह्येष जातो महान् (१२)

भवति व्यचिष्टमन्नः रभसं विदानमित्याहान्नमेवासमै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदा त्वा जिघर्मि वचसा घृतेनेत्याह तस्माद्यत्पुरुषो मनसाभिगच्छति तद्वाचा वंदत्यरक्षसेत्याह रक्षसामपहत्यै मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निरित्याहापचितिमेवास्मिन्दधात्यपचि य एवं (१३)

वेद मनसा त्वे तामाप्तुमर्हति यामध्वर्युरनग्रावाहुतिं जुहोति मनस्वतीभ्यां जुहोत्याहुत्योरास्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाऽसि जिघासन्त्येतरहि खलु वा एतद्यज्ञमुखं यरह्येनदाहुतिरश्नुते परि लिखति रक्षसामपहत्यै तिसृभिः परि लिखति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षाऽस्यपं हन्ति (१४)

गायत्रिया परि लिखति तेजो वै गायत्री तेजसैवेनं परि गृह्णाति त्रिष्टुभा परि लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियेणैवेनं परि गृह्णात्यनुष्टुभा परि लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दाऽसि परिभूः पर्याप्त्यै मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्सम्मान्मध्यतो वाचा वंदामो गायत्रिया प्रथमया परि लिखत्यथानुष्टुभाथं त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप्तेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतो यज्ञं परि गृह्णाति॥ (१५)

अन्योऽध्वर्युर्महान्भवति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति खनति प्रसूत्या अथो धूममेवैतेन जनयति ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमित्याह ज्योतिरेवैतेन जनयति सौऽग्निर्जातः प्रजाः शुचार्पयत्तं देवा अर्धर्चेनाशमयञ्छिवं प्रजाभ्योऽहिः सन्तमित्याह प्रजाभ्य एवेनः शमयति द्वाभ्यां खनति प्रतिष्ठित्या अपां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमा (१६)

हरत्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णः रूपेणैवेनदा हरति पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णः सयोनिमेवाग्निः सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञः सम्भरति यद्वाम्याणां पशूनां चर्मणा सम्भरेद्वाम्यान्पशूञ्छुचार्पयेत्कृष्णाजिनेन

सम्भरत्यारण्यानेव पशून् (१७)

शुचार्पयति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कर्नीयाः सः शुचा ह्यृता लौमतः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्यं कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च सः स्तृणातीयं वै कृष्णाजिनमसौ पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णात्यग्निदेवेभ्यो निलायत तमथर्वावन्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग््न इति (१८)

आह य एवैनमन्वपश्यत्तेनैवैनः सम्भरति त्वामग्रे पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णे ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमु त्वा दध्यङ्घ्रिरित्याह दध्यङ्घ्रा आथर्वणस्तेजस्व्यासीत्तेज एवास्मिन्दधाति तमु त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति (१९)

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेव गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभो राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यो यं कामयेत वसीयान्स्थ्यादित्युभर्योभिस्तस्य सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधात्यष्टाभिः सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तः सम्भरति सीदं होतुरित्याह देवता एवास्मै सः सादयति नि होतेति मनुष्यान्सः सीदस्वेति वयांसि जनिष्वा हि जन्यो अग्रे अहामित्याह देवमनुष्यानेवास्मै सः सन्नाम्न जनयति॥ (२०)

एव पशूनिर्ति गृणाति होतुरिति सप्तविंशतिश्च॥ [४]

कूरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनन्त्यप उप सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्ये शुचः शमयति सं ते वायुर्मातुरिश्वा दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणः सं दधाति सं ते वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते तस्मै च देवि वषडस्तु (२१)

तुभ्यमित्याह षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव वृष्टिं दधाति तस्मात्सर्वानृतून् वरषति यद्वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञः हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो भवति न यज्ञः रक्षांसि घ्नन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोप नहत्यनुष्टुप् (२२)

सर्वाणि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवेन तनुवा परि दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद वारुणो वा अग्निरुपनद्ध उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ षु णं ऊतय इति सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुत्सृजति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि (२३)

रोदस्योरित्याहमे वै रोदसी तयोरैष गर्भो यदग्निरस्तस्मादेवमाहाग्रे चारुर्विभृतं
ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरौ भवति प्र मातृभ्यो अधि कर्निक्रदद्वा
इत्याहौषधयो वा अस्य मातरस्ताभ्यं एवैनं प्र च्यावयति स्थिरो भव वीडङ्ग इति गर्दभ
आ सादयति (२४)

सं नह्यत्येवैनमेतया स्थेमे गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभः पशूनां भारभारितमो
गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभोऽप्यनालेशेत्यन्यान्पशून्मैद्यत्यन्नं ह्येनेनार्कं सम्भरन्ति
गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो द्विरेताः सन्कर्निष्ठं पशूनां प्र जायतेऽग्निर्ह्यस्य योनिं
निर्दहति प्रजासु वा एष एतर्ह्यारूढः (२५)

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह प्रजाभ्यं एवैनं शमयति
मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं
मा वनस्पतीनित्याहैभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति प्रेतुं वाजी कर्निक्रददित्याह वाजी ह्येष
नानन्दद्रासभः पत्विति (२६)

आह रासभ इति ह्येतमृषयोऽवदन्भरन्नग्निं पुरीष्यमित्याहाग्निं ह्येष भरति मा
पाद्यायुषः पुरेत्याहाऽऽयुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्गर्दभः सर्वमायुरेति तस्माद्गर्दभे पुराऽऽयुषः
प्रमीते बिभ्यति वृषाग्निं वृषणम्भरन्नित्याह वृषा ह्येष वृषाग्निरपां गर्भम् (२७)

समुद्रियमित्याहापां ह्येष गर्भो यदग्निरग्न आ याहि वीतय इति वा इमौ लोकौ
व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्यै प्रच्युतो वा एष आयतनादगतः
प्रतिष्ठां स एतर्ह्यध्वर्युं च यजमानं च ध्यायत्युत सत्यमित्याहेयं वा ऋतमसौ (२८)

सत्यमनयोरैवैनं प्रतिष्ठापयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो वरुणो वा एष
यजमानमभ्येति यदग्निरुपनद्ध ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतमित्याह शान्त्यै व्यस्यन्विश्वा
अमंतीररातीरित्याह रक्षंसामपंहत्यै निषीदन्नो अप दुर्मतिं हनदित्याह प्रतिष्ठित्या
ओषधयः प्रति मोदध्वम्॥ (२९)

एनमित्याहौषधयो वा अग्नेर्भागधेयं तामिरेवैनं समर्धयति पुष्पावतीः सुपिप्पला
इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्त्ययं वो गर्भं ऋत्वियः प्रत्नं सधस्थमासददित्याह याभ्यं
एवैनं प्रच्यावयति तास्वेवैनं प्रतिष्ठापयति द्वाभ्यामुपावहरति प्रतिष्ठित्यै (३०)

अस्त्वनुष्टुबंसि सादयत्यारूढः पत्विति गर्भमसौ मादध्वं द्विचत्वारिंशच्च॥ [५]

वारुणो वा अग्निरुपनद्धो वि पाजसेति वि स्रंसयति सवितृप्रसूत एवास्य विषूचीं वरुणमेनिं वि सृजत्युप उप सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति तिसृभिरुपं सृजति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति मित्रः ससृज्यं पृथिवीमित्याह मित्रो वै शिवो देवानान्तेनैव (३१)

एनसं सृजति शान्त्यै यद्वाग्याणां पात्राणां कृपालैः ससृजेद्वाग्याणि पात्राणि शुचार्पयेदर्मकपालैः ससृजत्येतानि वा अनुपजीवनीयानि तान्येव शुचार्पयति शर्कराभिः ससृजति धृत्या अथो शन्त्वायाजलोमैः ससृजत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यदजा प्रिययैवेनं तनुवा ससृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः सम् (३२)

सृजति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञसं ससृजति रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीमित्याहेता वा एतं देवता अग्ने समभरं ताभिरेवेनसं सम्भरति मुखस्य शिरोऽसीत्याह यज्ञो वै मुखस्तस्यैतच्छिरो यदुखा तस्मादेवमाह यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह यज्ञस्य ह्येते (३३)

पदे अथो प्रतिष्ठित्यै प्रान्याभिर्यच्छृत्यन्वैर्मन्त्रयते मिथुनत्वाय त्र्युद्धिं करोति त्रय इमे लोका एषां लोकानामास्यै छन्दाभिः करोति वीर्यं वै छन्दांसि वीर्येणैवेनां करोति यजुषा बिलं करोति व्यावृत्त्या इयंतीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितां द्विस्तनां करोति द्यावापृथिव्योर्दोहाय चतुः स्तनां करोति पशूनां दोहायाष्टास्तनां करोति छन्दासां दोहाय नवाश्रिमभिचरतः कुर्यात् त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै कृत्वाय सा महीमुखामिति नि दधाति देवतास्वेवेनां प्रतिष्ठापयति॥ (३४)

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरन्त एकविंशतिश्च॥ [६]

सप्तभिर्धूपयति सप्त वै शीरषण्याः प्राणाः शिर एतद्यज्ञस्य यदुखा शीरषन्नेव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्मात्सप्त शीरषन्प्राणा अश्वशकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वायादितिस्त्वेत्याहेयं वा अदितिरिदित्यैवादित्यां खनत्यस्या अक्रूरङ्काराय न हि स्वः स्वसं हिनस्ति देवानां त्वा पत्नीरित्याह देवानाम् (३५)

वा एतां पत्नयोऽग्रेऽकुर्वन्ताभिरेवेनां दधाति धिषणास्त्वेत्याह विद्या वै धिषणां विद्याभिरेवेनामभीन्दे ग्रास्त्वेत्याह छन्दांसि वै ग्राश्छन्दाभिरेवेनां श्रपयति

वरूत्रयस्त्वेत्याह होत्रा वै वरूत्रयो होत्राभिरेवेना पचति जनयस्त्वेत्याह देवानां वै पत्नीः (३६)

जनयस्ताभिरेवेना पचति षड्भिः पंचति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवेना पचति द्विः पचन्त्वित्याह तस्माद्विः संवत्सरस्य सस्य पच्यते वारुण्युखाभीद्धा मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह सवितृप्रसूत एवेना ब्रह्मणा देवताभिर्द्वपत्यपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण (३७)

इत्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भात्युत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याह प्रतिष्ठित्या असुर्य पात्रमनाच्छृणुमा च्छृणत्ति देवत्राकरजक्षीरेणा च्छृणत्ति परमं वा एतत्पयो यदजक्षीरं परमेणैवेना पयसा च्छृणत्ति यजुषा व्यावृत्त्यै छन्दोभिरा च्छृणत्ति छन्दोभिर्वा एषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दाऽस्या च्छृणत्ति॥ (३८)

आहु देवानां वै पत्नीः पृणेषा षड्॥ [७]

एकविंशत्या माषैः पुरुषशीर्षमच्छैत्यमेध्या वै माषा अमेध्यं पुरुषशीर्षममेध्यैरेवास्यामि निरवदाय मेध्यं कृत्वा हरत्येकविंशतिर्भवन्त्येकविंशो वै पुरुषः पुरुषस्यास्यै व्यृद्धं वा एतत्प्राणैरेमेध्यं यत्पुरुषशीर्षं संस्रधा वितृण्णा वल्मीकवपां प्रति नि दधाति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणैरेवैन्यसमर्धयति मेध्यत्वाय यावन्तः (३९)

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय यमगाथाभिः परि गायति यमादेवेनद्वृङ्के तिसृभिः परि गायति त्रयं इमे लोका एभ्य एवेनल्लोकेभ्यो वृङ्के तस्माद्वायते न देयङ्गाथा हि तद्वृङ्केऽग्निभ्यः पशूना लभते कामा वा अग्नयः कामानेवाव रुन्धे यत्पशूनालभेतानवरुद्धा अस्य (४०)

पशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजेद्यज्ञवेशं स कुर्याद्यत्संस्थापर्येद्यातयांमानि शीर्षाणि स्युर्यत्पशूनालभते तेनैव पशूनं रुन्धे यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजति शीर्ष्णामयातयामत्वाय प्राजापत्येन सऽस्थापयति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः प्रजा असृजत स रिरिचानोऽमन्यत स एता आप्रीरपश्यत्ताभिर्वै स मुखतः (४१)

आत्मानमाप्रीणीत यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आ प्रीणात्यपरिमितछन्दसो भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या ऊनातिरिक्ता मिथुनाः

प्रजा॑त्यै लोम॒शं वै नामै॒तच्छन्दः॑ प्र॒जाप॑तेः प॒शवो॑ लोम॒शाः प॒शून्नेवा॑व रुन्धे सर्वा॑णि वा
ए॒ता रूपा॑णि सर्वा॑णि रूपा॒ण्यग्नौ चि॒त्यै क्रि॒यन्ते तस्मा॑दि॒ता अ॒ग्नेश्चित्य॑स्य (४२)

भ॒वन्त्येक॑वि॒ंशति॑ सामिधे॒नीरन्वा॑ह रु॒ग्वा एक॑वि॒ंशो रुच॑मे॒व गच्छ॑त्यथो॑
प्रति॑ष्ठामे॒व प्रति॑ष्ठा ह्येक॑वि॒ंशश्चतु॑र्वि॒ंशति॑मन्वा॑ह चतु॑र्वि॒ंशति॑रध॒मासाः संव॑त्सरः
संव॑त्सरो॒ऽग्निर्वैश्व॑ानरः सा॒क्षादे॒व वैश्व॑ानरम॒व रुन्धे परा॑चीरन्वा॑ह परा॑डिव हि सु॒वर्गो
लो॒कः समा॑स्त्वाग्र ऋ॒तवो॑ वर्धयन्त्वित्या॑ह समा॑भिरे॒वाग्निं वर्ध॑यति (४३)

ऋ॒तुभिः संव॑त्सरं वि॒श्वा आ भा॑हि प्र॒दिशः पृथि॑व्या इत्या॑ह तस्मा॑द॒ग्निः सर्वा॑
दिशो॑ऽनु वि भा॑ति प्रत्यो॑हताम॒श्विना॑ मृत्युम॑स्मादित्या॑ह मृत्युमे॒वास्मा॑दप॒ नुद॑त्युद्वयं
तम॑स॒स्परीत्या॑ह पा॒प्मा वै तमः॑ पा॒प्मानमे॒वास्मा॑दप॒ हन्त्यग॑न्म॒ ज्योति॑रुत्त॒ममित्या॑हासौ
वा आ॑दित्यो ज्योति॑रुत्त॒ममा॑दित्यस्यै॒व सायु॑ज्यं गच्छति न संव॑त्सरस्तिष्ठति नास्य
श्री॑स्तिष्ठति यस्यै॒ताः क्रि॒यन्ते ज्योति॑ष्मतीमुत्त॒मामन्वा॑ह ज्योति॑रे॒वास्मा॑ उपरि॑ष्ठादधाति
सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ग्यात्यै॥ (४४)

यावन्तोऽस्य मुखतश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥ [८]

ष॒ड्विदी॑क्षयति ष॒ड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभिरे॑वेन॑ दीक्षयति स॒प्तभिर्दी॑क्षयति स॒प्त
छन्दा॑ंसि छन्दा॑भिरे॒वेन॑ दीक्षयति वि॒श्वे दे॒वस्य॑ ने॒तुरित्य॑नुष्टुभो॒त्तमया॑ जुहोति
वाग्वा अ॑नुष्टुप्तस्मा॒त्प्राणा॑नां वागु॒त्तमैक॑स्मादक्षरा॒दना॑प्तं प्रथ॒मं पदं॑ तस्मा॒द्यद्वाचो॑ऽना॒प्तं
तन्म॑नुष्या॒ उप॑ जीवन्ति पूर्ण॒या जुहोति॑ पूर्णं इ॒व हि प्र॒जाप॑तिः (४५)

प्र॒जाप॑तेरा॒स्यै न्यून॑या जुहोति न्यू॒नाद्धि प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा असृ॑जत प्र॒जाना॑ं सृष्ट्यै
यद॑र्चिषि॑ प्रवृ॒ज्याद्भू॒तम॑व रुन्धीत॒ यदङ्गा॑रेषु भविष्यदङ्गा॑रेषु प्र वृ॒णक्ति॑ भविष्यदे॒वाव रुन्धे
भवि॑ष्यद्धि भूयो॑ भू॒ताद्वाभ्या॑ं प्र वृ॒णक्ति॑ द्विपाद्यज॑मानः प्रति॑ष्ठित्यै ब्रह्म॑णा वा ए॒षा यजु॑षा
सम्भृ॑ता यदु॒खा सा यद्धि॑द्येता॒र्तिमा॑र्च्छेत् (४६)

यज॑मानो ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञो मि॒त्रेता॑मु॒खां त॒पेत्या॑ह ब्रह्म॒ वै मि॒त्रो ब्रह्म॑न्ने॒वेना॑ं प्रति॑ष्ठापयति
ना॒र्तिमा॑र्च्छति यज॑मानो नास्य॒ यज्ञो ह॑न्यते यदि भिद्ये॑त् तैरे॒व क॒पालैः स॑ सृ॒जे॒त्स्यै॒व
ततः॑ प्रायश्चित्ति॒र्यो ग॒तश्रीः स्यान्म॑थित्वा तस्या॒व दध्या॑द्भूतो वा ए॒ष स स्वां॑ (४७)

दे॒वता॑मुपैति॒ यो भू॑तिकामः स्याद्य उ॒खायै॑ सम्भवे॒त्स ए॒व तस्य॑ स्यादतो ह्ये॒ष

सम्भवत्येष वै स्वयम्भूर्नाम भवत्येव यं कामयेत् भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याहृत्याव
दध्यात्साक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बरीषादन्नकामस्याव दध्यादम्बरीषे वा अन्नंभ्रियते
सयोन्येवान्नम् (४८)

अव रुन्धे मुञ्जानव दधात्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत्
स कुमुकं प्राविशत् कुमुकमव दधाति यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्ध आज्येन सं
यौत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यं प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा (४९)

वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सीद त्वं मातुरस्या
उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुप तिष्ठते त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेष्वविदं गच्छत्यथो
प्राणानेवाऽऽत्मन्येते॥ (५०)

प्रजापतिरुच्छ्रयमेवात्र तेजसा चतुस्त्रिंशच्च॥ [१]

न ह स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यदग्ने यानि
कानि चेति समिधमा दधात्यपरशुवृक्णमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं
वेदौदम्बरीमा दधात्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत् तं
सृष्टं रक्षांसि (५१)

अजिघांसन्थ्स एतद्राक्षोघ्नमपश्यत्तेन वै स रक्षांस्यपाहत यद्राक्षोघ्नं भवत्यग्नेरेव
तेन जाताद्रक्षांस्यप हन्त्याश्वत्थीमा दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीनां सपत्नसाहो विजित्यै
वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सशितं मे ब्रह्मोदेषां
बाहू अतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी (५२)

वाचयति ब्रह्मणैव क्षत्रं सः शयति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्ब्राह्मणो राजन्यवानत्यन्यं
ब्राह्मणं तस्माद्वाजिन्यो ब्राह्मणवानत्यन्यं राजन्यं मृत्युर्वा एष यदग्निरमृतं हिरण्यं
रुक्मन्तरं प्रति मुञ्चतेऽमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्त एकविंशतिनिर्बाधो भवत्येकविंशतिर्वै
देवल्लोका द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय इमे लोका असावादित्यः (५३)

एकविंश एतावन्तो वै देवल्लोकास्तेभ्य एव भ्रातृव्यमन्तरैति निर्बाधैर्वै देवा
असुरान्निर्बाधेऽकुर्वत् तन्निर्बाधानां निर्बाधत्वन्निर्बाधी भवति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते
सावित्रिया प्रति मुञ्चते प्रसूत्यै नक्तोषासेत्युत्तरयाहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते देवा अग्निं
धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा वै देवा द्रविणोदा अहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्यं (५४)

प्राणैर्दाधारासीनः प्रति मुञ्चते तस्मादासीनाः प्रजाः प्र जायन्ते कृष्णाजिनमुत्तरन्तेजो वै हिरण्यं ब्रह्म कृष्णाजिनन्तेजसा चैवैनं ब्रह्मणा चोभयतः परिं गृह्णाति षडुद्याम९ शिष्यं भवति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनमुद्यच्छते यद्वादशोद्याम९ संवत्सरेणैव मौञ्जं भवत्यूग्वै मुञ्जा ऊर्जैवेन९ समर्धयति सुपर्णोऽसि गरुत्मानित्यवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे दिवं गच्छ सुवः पतेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति॥ (५५)

रक्षाऽस्यौदुम्बरो आदित्य उद्यत्य सञ्चतुर्विंशतिश्च॥

[१०]

समिद्धो अञ्जन्कदरं मतीनां घृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः। वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्। घृतेनाञ्जन्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनु त्वा सप्ते प्रदिशः सचन्ता९ स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईड्यश्वासि वन्द्यश्च वाजिन्नाशुश्वासि मेध्यश्च सप्ते। अग्निध्वा (५६)

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वह्निं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णं बरुहिः सुष्टीरिमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमदितिः सजोषाः स्योनं कृण्वाना सुविते दधातु। एता उ वः सुभगा विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्याः सतीः कवषः शुम्भमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती मुखं यज्ञानामभि संविदाने। उषासा वाम् (५७)

सुहिरण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सादयामि। प्रथमा वा९ सरथिनां सुवर्णा देवौ पश्यन्तौ भुवनानि विश्वा। अपिप्रयं चोदना वां मिमाना होतांरा ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता। आदित्यैर्नो भारती वष्टु यज्ञ९ सरस्वती सह रुद्रेर्न आवीत्। इडोपहूता वसुभिः सजोषा यज्ञं नो देवीरमृतेषु धत्त। त्वष्टा वीरं देवकामं जजान त्वष्टुर्वा जायत आशुरश्वः। (५८)

त्वष्टेदं विश्वं भुवनं जजान ब्रह्मोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वो घृतेन त्मन्या समक्त उप देवा९ ऋतुशः पाथ एतु। वनस्पतिर्देवलोके प्रजानन्नग्निना हव्या स्वदितानि वक्षत्। प्रजापतेस्तपसा वावृधानः सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हविषा पुरोगा याहि साध्या हविरदन्तु देवाः॥ (५९)

अग्निध्वा वामश्चो द्विचत्वारिंशच्च॥

[११]

सावित्राणि व्यदुमुत्क्राम देवस्य खनति क्रूर वारुणः सप्तभिरेकविंशत्या षड्भिर्न हं स्म समिद्धो अञ्जनेकादश॥११॥

सावित्रायुक्ताम कूरं वारुणः पशवं स्युर्न ह स्म नवपञ्चाशत्॥५९॥

सावित्राणि हविरदन्तु देवाः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥५-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपजय्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान्क्रमते
विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपजय्यमभि जयति विष्णोः क्रमो-
ऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाँल्ल
यथापूर्वमभि जयति प्रजापतिरग्निमसृजत सौऽस्मात्सृष्टः (१)

पराङ्मतेतयान्वैदक्रन्ददिति तया वै सौऽग्नेः प्रियं धामावारुन्ध यदेतामन्वाहाग्नेरेवैतया
प्रियं धामाव रुन्ध ईश्वरो वा एष पराङ्मदद्यो यो विष्णुक्रमान्क्रमते चतसृभिरा वर्तते चत्वारि
छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रियामेवास्य तनुवमभि (२)

पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्दक्षिणोऽर्ध आत्मनो
वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते शुनःशेषमाजीगर्ति वरुणोऽगृह्णात्स एतां
वारुणीमपश्यत्तया वै स आत्मानं वरुणपाशादमुश्चद्वरुणो वा एतं गृह्णाति य उखां प्रतिमुञ्चत
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदित्याहाऽऽत्मानमेवैतया (३)

वरुणपाशान्मुञ्चत्या त्वाहार्षमित्याहा ह्येनं हरति ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिरित्याह
प्रतिष्ठित्यै विशस्त्वा सर्वा वाञ्छुन्वित्याह विशैवेनं समर्धयत्यस्मिन्नाष्ट्रमधि श्रयेत्याह
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकर्य कामयेत राष्ट्रं स्यादिति तं मनसा ध्यायेद्राष्ट्रमेव भवति (४)

अग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थादित्याहाग्रमेवेनं समानानां करोति निर्जग्मिवान्तमसु
इत्याह तम एवास्मादप हन्ति ज्योतिषागादित्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति चतसृभिः
सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेवातिछन्दसोत्तमया वर्ष्म वा एषा छन्दसां
यदतिच्छन्दा वर्ष्मेवेनं समानानां करोति सद्वती (५)

भवति सत्त्वमेवेनं गमयति वात्सप्रेणोप तिष्ठत एतेन वै वत्सप्रीर्भालन्दनोऽग्नेः
प्रियं धामावारुन्धाग्नेरेवैतेन प्रियं धामाव रुन्ध एकादशं भवत्येकधैव यजमाने वीर्यं
दधाति स्तोमेन वै देवा अस्मिँल्लोक आर्ध्ववृच्छन्दोभिरमुष्मिन्स्तोमस्येव खलु वा एतद्रूपं
यद्वत्सप्रम्यद्वात्सप्रेणोपतिष्ठते (६)

इममेव तेन लोकमभि जयति यद्विष्णुक्रमान्क्रमतेऽमुमेव तैर्लोकमभि जयति पूर्वद्युः
प्र क्रामत्युत्तरेद्युरूपं तिष्ठते तस्माद्योगेऽन्यासां प्रजानां मनः क्षेमेऽन्यासान्तस्माद्यायावरः
क्षेम्यस्येशे तस्माद्यायावरः क्षेम्यमध्यवस्यति मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्यै॥ (७)

मुष्टोऽर्थतया भवति सद्वत्युपतिष्ठते द्विचत्वारिंशच्च॥ [१]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहीत्याहाग्निर्वा अन्नपतिः स एवास्मा अन्नं प्र यच्छत्यनमीवस्य
शुष्मिण इत्याहायक्षमस्येति वावैतदाह प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद
इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्त उदु त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः (८)

प्राणैरेवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवैनं
समर्धयति चतसृभिरा सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्ष
वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्षमैवैनं समानानां करोति सद्वती भवति सत्त्वमेवैनं
गमयति प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् (९)

याहीत्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तनुवा वा एष हिंनस्ति यं हिंनस्ति मा
हिंसीस्तनुवा प्रजा इत्याह प्रजाभ्यं एवैनं शमयति रक्षांसि वा एतद्यज्ञं संचन्ते
यदनं उथ्सर्जत्यक्रन्ददित्यन्वाह रक्षसामपहत्या अनंसा वहन्त्यपचितिमेवास्मिन्दधाति
तस्मादनस्वी च रथी चातिथीनामपचिततमौ (१०)

अपचितिमान्भवति य एवं वेदं समिधाऽग्निं दुवस्यतेति घृतानुषित्तामवसिते समिधमा
दधाति यथातिथय आगताय सर्पिष्वदातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो
हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्योऽप्सु भस्म प्र वैशयत्यप्सुयोनिर्वा अग्निः
स्वामेवैनं योनिं गमयति तिसृभिः प्र वैशयति त्रिवृद्धे (११)

अग्निर्यावानेवाग्निस्तं प्रतिष्ठां गमयति परा वा एषोऽग्निं वपति योऽप्सु भस्मं प्रवेशयति
ज्योतिष्मतीभ्यामव दधाति ज्योतिरेवास्मिन्दधाति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै परा वा एष प्रजां पशून्
वपति योऽप्सु भस्मं प्रवेशयति पुनरूर्जा सह रय्येति पुनरुदैति प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते
पुनस्त्वादित्याः (१२)

रुद्रा वसंवः समिन्धतामित्याहेता वा एतं देवता अग्ने समैन्धत ताभिरेवैनं समिन्दे
बोधा स बोधीत्युप तिष्ठते बोधयत्येवैनन्तस्मात्सुत्वा प्रजाः प्र बुध्यन्ते यथास्थानमुप तिष्ठते
तस्माद्यथास्थानं पशवः पुनरेत्योप तिष्ठन्ते॥ (१३)

वै विश्वं देवा ज्योतिष्मानपचिततमो त्रिवृद्धा आदित्या द्विचत्वारिंशच्च॥ [२]

यावती वै पृथिवी तस्यै यम आधिपत्यं परीयाय यो वै यमं देवयजनमस्या अनिर्याच्याग्निं चिनुते यमार्येन॥ स चिनुतेऽपेत्यध्यवसाययति यममेव देवयजनमस्यै निर्याच्याऽऽत्मनेऽग्निं चिनुत इष्वग्रेण वा अस्या अनामृतमिच्छन्तो नाविन्दन्ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नपेतति यदेतेनाध्यवसाययति (१४)

अनामृत एवाग्निं चिनुत उद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपं हन्त्यपोऽवोक्षति शान्त्यै सिकता नि वपत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुन्ध ऊषान्नि वपति पुष्टिर्वा एषा प्रजननं यदूषाः पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निं चिनुतेऽथो संज्ञान एव संज्ञानं ह्येतत् (१५)

पशूनां यदूषा द्यावापृथिवी सहास्तान्ते वियती अब्रूतामस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति यदमुष्या यज्ञियमासीत्तदस्यामदधात्त ऊषा अभवन् यदस्या यज्ञियमासीत्तदमुष्यामदधात्तदश्च कृष्णमूषान्निवपन्नदो ध्यायेद्यावापृथिव्योरेव यज्ञियेऽग्निं चिनुतेऽयं सो अग्निरिति विश्वामित्रस्य (१६)

सूक्तं भवत्येतेन वै विश्वामित्रोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्धाग्नेरेवैतेन प्रियं धामाव रुन्धे छन्दोभिर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायश्चतस्रः प्राचीरुपं दधाति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति तेषां सुवर्गं लोकं यतां दिशः समंवीयन्त ते द्वे पुरस्तात्समीची उपादधत् द्वे (१७)

पश्चात्समीची ताभिर्वै ते दिशोऽहं हन् यद्वे पुरस्तात्समीची उपदधाति द्वे पश्चात्समीची दिशां विधृत्या अथो पशवो वै छन्दांसि पशूनेवास्मै समीची दधात्यष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तं चिनुतेऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद सुवर्गस्य लोकस्य (१८)

प्रज्ञात्यै त्रयोदश लोकं पृणा उपं दधात्येकविंशतिः सम्पद्यन्ते प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठा गार्हपत्य एकविंशस्यैव प्रतिष्ठां गार्हपत्यमनु प्रति तिष्ठति प्रत्यग्निं चिक्यानस्तिष्ठति य एवं वेद पञ्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशवो यज्ञमेव पशूनव रुन्धे त्रिचितीकं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु (१९)

प्रति तिष्ठत्येकचित्तीकं चिन्वीत तृतीयं चिन्वान एकधा वै सुवर्गो लोक एकवृत्तैव सुवर्गं लोकमेति पुरीषेणाभ्यूहति तस्मान्मा५ सेनास्थिं छन्नत्र दुश्कर्मा भवति य एवं वेद पञ्च चित्तयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति॥ (२०)

अष्टवसाययति ह्येतद्विश्वामित्रस्यादधत् द्वे लोकस्यं लोकेषु समचत्वारि५शब्दः॥ [३]

वि वा एतौ द्विषाते यश्च पुराग्निर्यश्चोखाया५ समितमिति चतसृभिः सं नि वपति चत्वारि छन्दा५सि छन्दा५सि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवैनौ तनुवा स५ शास्ति समितमित्याह तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्र५ समेति यथ्सन्त्युप्य विहरति तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्रं व्यैत्यृतुभिः (२१)

वा एतं दीक्षयन्ति स ऋतुभिरेव विमुच्यो मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमित्याहर्तुभिरेवैनं दीक्षयित्वर्तुभिर्वि मुञ्चति वैश्वानर्या शिक्कमा दत्ते स्वदयत्येवैनन्नैरऋतीः कृष्णास्तिस्स्तुषपक्का भवन्ति निर्ऋत्यै वा एतद्भागधेयं यत्तुषा निर्ऋत्यै रूपं कृष्ण५ रूपेणैव निर्ऋतिं निरवदयत इमां दिशं यन्त्येषा (२२)

वै निर्ऋत्यै दिग्ब्रवायामेव दिशि निर्ऋतिं निरवदयते स्वकृत इरिण उपं दधाति प्रदरे वैतद्वै निर्ऋत्या आयतनं५ स्व एवायतने निर्ऋतिं निरवदयते शिक्कमभ्युपं दधाति नैरऋतो वै पाशः साक्षादेवैनं निर्ऋतिपाशान्मुञ्चति तिस्र उपं दधाति त्रेधाविहितो वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मान्निरऋतिमव यजते पराचीरुपं (२३)

दधाति पराचीमेवास्मान्निरऋतिं प्र णुदतेऽप्रतीक्षमा यन्ति निर्ऋत्या अन्तरहित्यै मार्जयित्वोपं तिष्ठन्ते मेध्यत्वाय गार्हपत्यमुपं तिष्ठन्ते निर्ऋतिलोक एव चरित्वा पूता देवलोकमुपावर्तन्त एक्योपं तिष्ठन्त एकधैव यजमाने वीर्यं दधति निवेशनः सङ्गमनो वसूनामित्याह प्रजा वै पशवो वसुं प्रजयैवैनं पशुभिः समर्धयन्ति॥ (२४)

ऋतुभिरेषा पराचीरुपाष्टाचत्वारि५शब्दः॥ [४]

पुरुषमात्रेण वि मिमीते यज्ञेन वै पुरुषः सम्मितो यज्ञपुरुषैवैनं वि मिमीते यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावान्भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्येणैवैनं वि मिमीते पक्षी भवति न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरुत्विना पक्षौ द्राघीया५सौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवया५सि वया५सि व्याममात्रौ

पक्षौ च पुच्छं च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यम् (२५)

वीर्यसम्मितो वेणुना वि मिमीत आग्नेयो वै वेणुः सयोनित्वाय यजुषा युनक्ति यजुषा कृषति व्यावृत्तये षड्भवेन कृषति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवेन कृषति यद्वादशगवेन संवत्सरेणैवेयं वा अग्नेरतिदाहादंबिभेत्सैतद्विगुणमपश्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ततो वा इमां नात्यदहद्यत्कृष्टं चाकृष्टं च (२६)

भवत्यस्या अनंतिदाहाय द्विगुणं त्वा अग्निमुद्यन्तुमरहतीत्याहुर्ह्यत्कृष्टं चाकृष्टं च भवत्यग्नेरद्यत्या एतावन्तो वै पशवो द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् यत्प्राचं उथ्सृजेद्रुद्रायापि दध्याद्यदक्षिणा पितृभ्यो नि धुवेद्यत्पतीचो रक्षांसि हन्युरुदीच उथ्सृजत्येषा वै देवमनुष्याणां शान्ता दिक् (२७)

तामेवैनाननूथ्सृजत्यथो खल्विमां दिशमुथ्सृजत्यसौ वा आदित्यः प्राणः प्राणमेवैनाननूथ्सृजति दक्षिणा पर्यावर्तन्ते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तन्ते तस्माद्वक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तन्ते तस्मात्परांश्च पशवो वि तिष्ठन्ते प्रत्यं च आ वर्तन्ते तिस्रस्तिस्त्रः सीताः (२८)

कृषति त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयत्योषधीर्वपति ब्रह्मणान्नमवं रुन्धेऽर्कैर्ऽर्कश्चीयते चतुर्दशभिर्वपति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तरण्या उभयीषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ कृष्टे वपति कृष्टे ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्त्यनुसीतं वपति प्रजात्यै द्वादशसु सीतासु वपति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नं पचति यदग्निचित् (२९)

अनवरुद्धस्याश्वीयादवरुद्धेन व्यृद्धेत ये वनस्पतीनाम्फलग्रहयस्तानिध्मेऽपि प्रोक्षेदनवरुद्धस्यावरुद्धौ दिग्भ्यो लोष्टान्ध्रसमस्यति दिशामेव वीर्यमवरुध्य दिशां वीर्येऽग्निं चिनुते यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्तस्यै दिशो लोष्टमा हरेदिषमूर्जमहमित आ दद इतीषमेवोर्जं तस्यै दिशोऽवं रुन्धे क्षोधुंको भवति यस्तस्यां दिशि भवत्युत्तरवेदिमुप वपत्युत्तरवेद्यां ह्यग्निश्चीयतेऽथो पशवो वा उत्तरवेदिः पशून्वेवावं रुन्धेऽथो यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै ॥ (३०)

च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं यत्कृष्टञ्चाकृष्टं च दिक्सीतां अग्निचिदव पञ्चविंशतिश्च ॥ [५]

अग्ने तव श्रवो वय इति सिकंता नि वपत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्यं सूक्तं सूक्तेनैव

वैश्वानरमव रुन्धे षड्भिर्नि वपति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षादेव
वैश्वानरमव रुन्धे समुद्रं वै नामैतच्छन्दः समुद्रमनु प्रजाः प्र जायन्ते यदेतेन सिक्ता
निवपति प्रजानां प्रजननायेन्द्रः (३१)

वृत्राय वज्रं प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्फ्यस्तृतीयं रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयं ये-
ऽन्तःशरा अशीर्यन्त ताः शर्करा अभवन्तच्छर्कराणां शर्करत्वं वज्रो वै शर्कराः
पशुरग्निर्यच्छर्कराभिरग्निं परिमिनोति वज्रेणैवास्मै पशून्परि गृह्णाति तस्माद्वज्रेण पशवः
परिगृहीतास्तस्मात्स्थेयानस्थेयसो नोप हरते त्रिसप्ताभिः (३२)

पशुकामस्य परिं मिनुयात्स वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणाः पशवः प्राणैरेवास्मै
पशून्व रुन्धे त्रिणवाभिर्भ्रातृव्यवतस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्या
अपरिमिताभिः परिं मिनुयादपरिमितस्यावरुद्धौ यं कामयेतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्य
शर्कराः सिक्ता व्यूहेदपरिगृहीत एवास्य विषूचीनं रेतः परा सिञ्चत्यपशुरेव भवति (३३)

यं कामयेत पशुमान्स्थ्यादिति परिमित्य तस्य शर्कराः सिक्ता व्यूहेत्परिगृहीत
एवास्मै समीचीनं रेतः सिञ्चति पशुमानेव भवति सौम्या व्यूहति सोमो वै रेतोधा रेतं
एव तद्धाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यः
शंयुं बार्हस्पत्यं मेधो नोपानमत्सोऽग्निं प्राविशत् (३४)

सोऽग्नेः कृष्णो रूपं कृत्वोदायत् सोऽश्वं प्राविशत्सोऽश्वस्यावान्तरशफो-
ऽभवद्यदश्वमाक्रमयति य एव मेधोऽश्वं प्राविशत्तमेवाव रुन्धे प्रजापतिनाग्निश्चेतव्यं
इत्याहुः प्राजापत्योऽश्वो यदश्वमाक्रमयति प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते पुष्करपर्णमुप दधाति
योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं सयोनमेवाग्निं चिनुतेऽपां पृष्ठमसीत्युप दधात्यपां वा एतत्पृष्ठं
यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदुप दधाति॥ (३५)

इन्द्रः पशुकामस्य भवत्यविश्वस्योनिं विश्वतिश्च॥ [६]

ब्रह्म जज्ञानमिति रुक्ममुप दधाति ब्रह्ममुखा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ब्रह्ममुखा
एव तत्प्रजा यजमानः सृजते ब्रह्म जज्ञानमित्याहुः तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति
य एवं वेद ब्रह्मवादिनो वदन्ति न पृथिव्यां नान्तरिक्षे न दिव्यग्निश्चेतव्यं इति यत्पृथिव्यां
चिन्वीत पृथिवीं शुचार्पयेन्नोषधयो न वनस्पतयः (३६)

प्र जायेरन् यदन्तरिक्षे चिन्वीतान्तरिक्षं शुचार्पयेन्न वयांसि प्र जायेरन् यद्विचिन्वीत दिवं शुचार्पयेन्न पर्जन्यो वर्षेद्रुक्कमुपं दधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं एवाग्निं चिनुते प्रजातै हिरण्मयं पुरुषमुपं दधाति यजमानलोकस्य विधृत्यै यदिष्टकाया आतृण्णमनूपदध्यात्पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दध्याद्वक्षिणतः (३७)

प्राञ्चमुपं दधाति दधारं यजमानलोकत्र पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधात्यथो खल्विष्टकाया आतृण्णमनूपं दधाति प्राणानामुत्सृष्ट्यै द्रप्सश्चस्कन्देत्यभि मृशति होत्रास्वेवेनं प्रतिष्ठापयति सुचावुपं दधात्याज्यस्य पूर्णां कार्प्यमयीं दध्नः पूर्णामौदुम्बरीमियं वै कार्प्यमय्यसावौदुम्बरीमे एवोपं धत्ते (३८)

तूष्णीमुपं दधाति न हीमे यजुषासुमरं हति दक्षिणां कार्प्यमयीमुत्तरामौदुम्बरीन्तस्मादस्य असावुत्तराज्यस्य पूर्णां कार्प्यमयीं वज्रो वा आज्यं वज्रः कार्प्यो वज्रैणैव यज्ञस्य दक्षिणतो रक्षांस्यपं हन्ति दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं पशवो वै दध्यूर्गुदुम्बरं पशुष्वेवोर्जं दधाति पूर्णं उपं दधाति पूर्णं एवैनम् (३९)

अमुष्मिँल्लोक उपं तिष्ठेते विराज्यग्निश्चेत्तव्यं इत्याहुः सुग्वै विराड्यश्चुचावुपदधाति विराज्येवाग्निं चिनुते यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति यज्ञमुखं रुक्मो यद्रुक्मं व्याघारयति यज्ञमुखादेव रक्षांस्यपं हन्ति पञ्चभिव्याघारयति पाङ्क्तो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तस्माद्रक्षांस्यपं हन्त्यक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥ (४०)

वन्स्पतयो दक्षिणतो धत्त एन्तस्मादक्षण्या पञ्च च॥ [७]

स्वयमातृण्णामुपं दधातीयं वै स्वयमातृण्णेमामेवोपं धत्तेऽश्चमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते प्रथमेष्टकोपधीयमाना पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधाति स्वयमातृण्णा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या अग्नावग्निश्चेत्तव्यं इत्याहुरेष वै (४१)

अग्निर्वैश्वानरो यद्वाह्मणस्तस्मै प्रथमामिष्टकां यजुष्कृतां प्र यच्छेत्तां ब्राह्मणश्चोपं दध्यातामग्नावेव तदग्निं चिनुत ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोऽर्विद्वानिष्टकामुपदधाति त्रीन् वरान्दद्यात् त्रयो वै प्राणाः प्राणानां स्पृत्यै द्वावेव देवौ द्वौ हि प्राणावेकं एव देय एको

हि प्राणः पशुः (४२)

वा एष यदग्निर्न खलु वै पशव आर्यवसे रमन्ते दूर्वेष्टकामुपं दधाति पशूनां धृत्यै
द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै काण्डात्काण्डात्परोहन्तीत्याह काण्डेनकाण्डेन ह्येषा प्रतिष्ठित्यैवा नौ दूर्वे
प्र तनु सहस्रेण शतेन चेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै देवलक्ष्मं वै त्र्यालिखिता
तामुत्तरलक्ष्माणं देवा उपादधृताधरलक्ष्माणमसुरा यम् (४३)

कामयेत वसीयान्स्यादित्युत्तरलक्ष्माणं तस्योपं दध्याद्वसीयानेव भवति यं
कामयेत पापीयान्स्यादित्यधरलक्ष्माणं तस्योपं दध्यादसुरयोनिमेवैनमनु परां
भावयति पापीयान्भवति त्र्यालिखिता भवतीमे वै लोकास्त्र्यालिखितैभ्य एव लोकेभ्यो
भ्रातृव्यमन्तरेत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यतः पुरोडाशः कूर्मो भूत्वानु प्रासर्पत् (४४)

यत्कूर्ममुपदधाति यथा क्षेत्रविदञ्जसा नयत्येवमेवेनं कूर्मः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति
मेधो वा एष पशूनां यत्कूर्मो यत्कूर्ममुपदधाति स्वमेव मेधं पश्यन्तः पशव उपं तिष्ठन्ते
श्मशानं वा एतत्क्रियते यन्मृतानां पशूनां शीरुषाण्युपधीयन्ते यज्जीवन्तं कूर्ममुपदधाति
तेनाश्मशानचिद्वास्तव्यो वा एष यत् (४५)

कूर्मो मधु वाता ऋतायुत इति दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्ति स्वदयत्येवेनं ग्राम्यं वा
एतदन्नं यद्वध्यारण्यं मधु यद्वध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्त्युभयस्यावरुद्धौ मही द्यौः पृथिवी च
न इत्याहाभ्यामेवेनमुभयतः परिं गृह्णाति प्राश्नुमुपं दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ
पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं दधाति तस्मात् (४६)

पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपं तिष्ठन्ते यो वा अपंनाभिमुग्निं चिनुते यजमानस्य
नाभिमनु प्र विंशति स एनमीश्वरो हिंसितोरूलूखलमुपं दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः
सर्नाभिमेवाग्निं चिनुतेऽहिंसाया औदुम्बरं भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवावं रुन्धे मध्यत उपं
दधाति मध्यत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत इयं द्ववति प्रजापतिना
यज्ञमुखेन सम्मितमवं हन्त्यन्नमेवाकर्वेण्यव्यर्चोपं दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वैष्णवा वनस्पतयो
यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति॥ (४७)

एष वै पशुर्यमसर्पदेष यत्तस्मात्तस्मात्समविंशतिश्च॥

[८]

एषां वा एतल्लोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुखा यदुखामुपदधात्येभ्य एव लोकेभ्यो

ज्योतिरिव रुन्धे मध्यत उपं दधाति मध्यत एवास्मै ज्योतिर्दधाति तस्मान्मध्यतो ज्योतिरुपास्महे सिकताभिः पूरयत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुन्धे यं कामयेत क्षोधुकः स्यादित्यूनां तस्योपं (४८)

दध्यात्क्षोधुक एव भवति यं कामयेतानुपदस्यदन्नमद्यादिति पूर्णां तस्योपं दध्यादनुपदस्यदेवान्नमत्ति सहस्रं वै प्रति पुरुषः पशूनां यच्छति सहस्रमन्ये पशवो मध्ये पुरुषशीर्षमुपं दधाति सवीर्यत्वायोखायामपि दधाति प्रतिष्ठामेवैनं द्रमयति व्यृद्धं वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षममृतं खलु वै प्राणाः (४९)

अमृतं हिरण्यं प्राणेषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यति प्रतिष्ठामेवैनं द्रमयित्वा प्राणैः समर्धयति दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति मध्व्योऽसानीति श्रुतातङ्मन मेध्यत्वाय ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्दध्यारण्यं मधु यद्दध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्युभयस्यावरुद्धौ पशुशीर्षाण्युपं दधाति पशवो वै पशुशीर्षाणि पशून्नेवाव रुन्धे यं कामयेतापशुः स्यादिति (५०)

विषूचीनानि तस्योपं दध्याद्विषूच एवास्मात्पशून्दधात्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति समीचीनानि तस्योपं दध्यात्समीच एवास्मै पशून्दधाति पशुमानेव भवति पुरस्तात्प्रतीचीनमश्वस्योपं दधाति पश्चात्प्राचीनमृषभस्यापशवो वा अन्ये गौः अश्वेभ्यः पशवो गोः अश्वानेवास्मै समीचो दधात्येतावन्तो वै पशवः (५१)

द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् वा एतदग्नौ प्र दधाति यत्पशुशीर्षाण्युपदधात्यमुमारण्यमनु ते दिशामीत्याह ग्राम्येभ्य एव पशुभ्य आरण्यान्पशूञ्चुचमनृजति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कनीयांसः शुचा ह्यृताः सर्पशीर्षमुपं दधाति यैव सर्पे त्विषिस्तामेवाव रुन्धे (५२)

यत्समीचीनं पशुशीर्षैरुपदध्याद्ग्राम्यान्पशून् शुकाः स्युर्यद्विषूचीनमारण्यान् यजुरेव वदेदव तां त्विषि रुन्धे या सर्पे न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खलूपधेयमेव यदुपदधाति तेन तां त्विषिमव रुन्धे या सर्पे यद्यजुर्वदेति तेन शान्तम्॥ (५३)

ऊनान्तस्योपं प्राणाः स्यादिति वै पशवो रुन्धे चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [९]

पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्वि क्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियते रेतोऽपस्या अपस्या उपं दधाति योनावेव रेतो दधाति पञ्चोपं दधाति पाङ्क्तः पशवः पशून्नेवास्मै प्र जनयति पञ्च दक्षिणतो वज्रो वा अपस्या वज्रेणैव यज्ञस्य दक्षिणतो

रक्षास्यपं हन्ति पञ्च पञ्चात् (५४)

प्राचीरुपं दधाति पञ्चाद्वै प्राचीनः॑ रेतो॑ धीयते पञ्चादेवास्मै॑ प्राचीनः॑ रेतो॑ दधाति पञ्च पुरस्तात्प्राचीरुपं दधाति पञ्च पञ्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीनः॑ रेतो॑ धीयते प्राचीनः॑ प्रजा जायन्ते पञ्चोत्तरतश्छन्दस्याः॑ पशवो वै छन्दस्याः॑ पशून्नेव प्रजातान्स्वमायतनमभि पर्युहत इयं वा अग्नेरतिदाहादभिभेत्सैताः (५)

अपस्या अपश्यत्ता उपाधत्त ततो वा इमां॑ नात्यदहृद्यदपस्या॑ उपदधात्यस्या अनतिदाहायोवाचं॑ हेयमददिथ्स ब्रह्मणान्नं॑ यस्यैता उपधीयान्तै॑ य उ॑ चैना ए॒वं वेद॑दिति प्राणभृत उपं दधाति रेतस्येव प्राणान्दधाति तस्माद्वदन्प्राणन्पश्यञ्छृण्वन्पशुर्जायतेऽयं पुरः (५६)

भुव॑ इति पुरस्तादुपं दधाति प्राणमेवैताभिर्दाधारायं॑ दक्षिणा विश्वकर्मेति॑ दक्षिणतो मन॑ एवैताभिर्दाधारायं पञ्चाद्विश्वव्यं॑चा इति पञ्चाच्चक्षुरेवैताभिर्दाधारेदमुत्तराथ्सुवरित्युत्तरतः श्रोत्रमेवैताभिर्दाधारेयमुपरि॑ मतिरित्युपरिष्ठाद्वाचमेवैताभिर्दाधार॑ दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णया॑ (५७)

उपं दधाति तस्मादक्ष्णया पशवोऽङ्गानि॑ प्र हरन्ति॑ प्रतिष्ठित्यै॒ याः प्राची॑स्ताभिर्वसिष्ठ आर्घोद्या॑ दक्षिणा ताभिर्भरद्वाजो॑ याः प्रतीचीस्ताभिर्विश्वामित्रो॑ या उदीचीस्ताभिर्जमदग्निर्या ऊर्ध्वास्ताभिर्विश्वकर्मा॑ य ए॒वमे॒तासा॑मृद्धिं वेद॑र्घ्येत्येव॒ य आ॑सामे॒वं ब॑न्धुतां वेद॑ बन्धुमान्भवति॑ य आ॑सामे॒वं क्लृ॑प्तिं वेद॑ कल्पते॑ (५८)

अस्मै॑ य आ॑सामे॒वमा॑यतनं वेदायतनवान्भवति॑ य आ॑सामे॒वं प्रति॑ष्ठां वेद॑ प्रत्येव तिष्ठति प्राणभृत उपधाय॑ संयत॑ उपं दधाति प्राणानेवास्मिन्धित्वा॑ संयद्धिः॑ सं यच्छति॑ तथ्संयता॑ संयत्त्वमथो॑ प्राण ए॒वापा॑नं दधाति तस्मात्प्राणापा॑नौ सं चरतो॑ विषूचीरुपं दधाति तस्माद्विष्वञ्चो॑ प्राणापा॑नौ यद्वा अ॒ग्नेरसं॑ यतम् (५९)

असुवर्ग्यमस्य॑ तथ्सुवर्ग्योऽग्निर्यथ्सं॑ यत॑ उपदधाति॑ समेवेन॑ यच्छति॑ सुवर्ग्यमे॒वाक॑स्यवि॒र्व कृत॑मयानामित्याह॑ वयोभिरे॒वाया॑नवं रुन्धेऽयैर्वया॑सि॒ सर्वतो॑ वायुमती॑र्भवन्ति॑ तस्मादयं॑ सर्वतः॑ पवते॥ (६०)

या चतुष्पदा त्रिपदा या च षट्पदा। सछन्दा या च विच्छन्दाः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
महानाम्नी रेवतयो विश्वा आशाः प्रसूवरीः। मेघ्या विद्युतो वाचः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
रजता हरिणीः सीसा युजो युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वाजिनस्त्वचि सूचीभिः शिम्यन्तु
त्वा। नारीः (६१)

ते पत्नयो लोम वि चिन्वन्तु मनीषया। देवानां पत्नीर्दिशः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
कुविदङ्ग यवमन्तो यव चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूयं। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो
नमोवृत्तिं न जग्मुः॥ (६२)

नारीभिश्च॥

[११]

कस्त्वा छति कस्त्वा वि शास्ति कस्ते गात्राणि शिम्यति। क उ ते शमिता कविः।
ऋतवस्त ऋतुधा परुः शमितारो वि शासतु। संवत्सरस्य धारयसा शिमीभिः शिम्यन्तु त्वा।
दैव्या अध्वर्यवस्त्वा छन्तु वि च शासतु। गात्राणि पर्वशस्ते शिमाः कृण्वन्तु शिम्यन्तः।
अर्धमासाः परूषि ते मासाश्छन्तु शिम्यन्तः। अहोरात्राणि मरुतो विलिष्टं (६३)

सूदयन्तु ते। पृथिवी तेऽन्तरिक्षेण वायुश्छिद्रं भिषज्यतु। द्यौस्ते नक्षत्रैः सह रूपं
कृणोतु साधुया। शं ते परेभ्यो गात्रेभ्यः शमस्त्वरेभ्यः। शमस्थभ्यो मञ्जभ्यः शमु ते तनुवै
भुवत् (६४)

विलिष्टभिश्च॥

[१२]

विष्णुमुखा अन्नपते यावती वि वै पुरुषमात्रेणाग्ने तव श्रवो ब्रह्म जज्ञानं स्वयमातृणां मेघां वै पशुर्गायत्री कस्त्वा द्वादश॥१२॥

विष्णुमुखा अपचितिमान् वि वा एतावन्ने तवं स्वयमातृणां विपूचीनानि गायत्री चतुः षष्टिः॥६४॥

विष्णुमुखास्तनुवै भुवत्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥५-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

उ॒त्स॒न्न॒य॒ज्ञो वा ए॒ष यद॒ग्निः किं वा॒हेत॒स्यं क्रि॒यते किं वा॒ न यद्वै य॒ज्ञस्य॑
क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑ पू॒र्यति॑ वा अ॒स्य तदा॑श्चिनीरुपं दधात्य॒श्विनो॑ वै दे॒वानां॑ भिष॒जो
ताभ्या॑मे॒वासमै॑ भेष॒जं करो॑ति प॒ञ्चोपं॑ दधाति॒ पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञो यावा॑ने॒व य॒ज्ञस्तस्मै॑ भेष॒जं
करो॑त्य॒तृव्या॑ उपं दधात्य॒तृनां॑ क्लृ॒प्त्यै (१)

प॒ञ्चोपं॑ दधाति प॒ञ्च वा ऋ॒तवो॑ याव॑न्त ए॒वर्तव॑स्तान्क॒ल्पय॑ति स॒मान॑प्रभृतयो
भव॑न्ति स॒मानो॑द॒र्कास्तस्मा॑त्स॒माना॑ ऋ॒तव॑ ए॒केन॑ प॒देन॑ व्याव॑र्तन्ते तस्मा॑द्द॒तवो॑ व्याव॑र्तन्ते
प्राण॑भृत॒ उपं दधा॑त्य॒तृष्वे॒व प्रा॒णान्द॑धाति॒ तस्मा॑त्स॒मानाः सन्तं॑ ऋ॒तवो॑ न जी॒र्यन्त्यथो॑ प्र
ज॑नयत्ये॒वैनाने॑ष वै वा॒युर्य॑त्प्रा॒णो यद॑त॒व्या॑ उप॒धाय॑ प्राण॑भृतः (२)

उ॒प॒दधा॑ति॒ तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तू॒ननु॑ वा॒युरा व॑रीव॒र्त्ति वृ॒ष्टि॒सनी॑रुपं दधाति॒ वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रु॒न्ध्रे
यदे॑क॒धोपं॑द॒ध्यादे॑क॒मृतुं॑ व॒र्षेद॑नुपरि॒हार॑ सादयति॒ तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तू॒न व॑र्षति॒ यत्प्रा॑णभृतं
उ॒प॒धाय॑ वृ॒ष्टि॒सनी॑रुप॒दधा॑ति॒ तस्मा॑द्वा॒युप्र॑च्यु॒ता दि॒वो वृ॒ष्टिरी॑ते प॒शवो॑ वै व॒यस्या॑ ना॒नाम॑नसः
खलु॑ वै प॒शवो॑ ना॒नाव्र॑तास्तेऽप॒ ए॒वाभि॑ सम॑नसः (३)

यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॑दि॒ति व॒यस्या॑स्तस्यो॒प॒धाया॑प॒स्या उपं॑ द॒ध्याद॑सं॒ज्ञान॑मे॒वासमै॑
प॒शुभिः॑ करोत्य॒पशु॑रे॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्स्या॒दित्य॑प॒स्यास्तस्यो॒प॒धाय॑ व॒यस्या॑
उपं॑ द॒ध्यात्सं॒ज्ञान॑मे॒वासमै॑ प॒शुभिः॑ करोति प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति॒ चत॑स्रः पुरस्ता॒दुपं॑ दधाति॒
तस्मा॑च्च॒त्वारि॑ च॒क्षुषो॑ रू॒पाणि॑ द्वे शु॒क्ले द्वे कृ॒ष्णे (४)

मूर्ध॒न्वती॑र्भवन्ति॒ तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑न्मूर्धा प॒ञ्च दक्षि॑णाया॒ऽश्रो॑ण्यामु॒पं दधा॑ति प॒ञ्चोत्त॑रस्यां
तस्मा॑त्प॒श्चाद्व॑र्षी॒यान् पु॒रस्ता॑त्प्रवणः प॒शुर्ब॑स्तो वय॒ इति॑ दक्षि॒णेऽ२ स॒ उपं॑ दधाति वृ॒ष्णिर्व॑य॒
इत्यु॑त्तरेऽ२सा॒वे॒व प्र॑ति॒ दधा॑ति व्या॒घ्रो व॑य॒ इति॑ दक्षि॒णे प॒क्ष उपं॑ दधाति सि॒॒हो व॑य॒
इत्यु॑त्तरे प॒क्षयो॑रे॒व वी॒र्यं॑ दधाति पुरु॒षो व॑य॒ इति॑ मध्ये॒ तस्मा॑त्पुरु॒षः प॒शूना॑मधि॒पतिः॥ (५)

क्लृ॒प्त्या॑ उप॒धाय॑ प्राण॑भृतः सम॑नसः कृ॒ष्णे पुरु॑षो वय॒ इति॑ प॒ञ्च च॥ [१]

इन्द्रा॑ग्नी अव्य॒थमा॑ना॒मिति॑ स्वय॒मातृ॑ण्णामु॒पं दधा॑तीन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ वा इ॒मौ लो॒को
वि॒धृता॒व॒नयो॑र्लो॒कयो॑र्वि॒धृत्या॑ अ॒धृते॒व वा ए॒षा यन्म॑ध्य॒मा चि॒तिर॑न्त॒रि॒क्षमि॒व वा ए॒षेन्द्रा॑ग्नी

इत्याहेन्द्राग्नी वै देवानामोजोभृतावोजसैवैनामन्तरिक्षे चिनुते धृत्यै स्वयमातृणामुप
दधात्यन्तरिक्षं वै स्वयमातृणान्तरिक्षमेवोप धत्तेऽश्वमुप (६)

प्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते
स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै देवानां वै सुवर्गं
लोकं यतां दिशः समं वीयन्त त एता दिश्या अपश्यन्ता उपादधत् ताभिर्वै ते दिशो-
ऽदृहन्त्यद्विश्या उपदधाति दिशां विधृत्यै दशं प्राणभृतः पुरस्तादुप (७)

दधाति नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्तात्प्राणा
ज्योतिष्मतीमुत्तमामुप दधाति तस्मात्प्राणानां वाग्ज्योतिरुत्तमा दशोप दधाति दशाक्षरा
विराड्विराट्छन्दसां ज्योतिर्ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्ताज्योतिरुपास्महे छन्दांसि
पशुष्वजिमयुस्तान्बृहत्युदजयत्तस्माद्बार्हताः (८)

पशवं उच्यन्ते मा छन्द इति दक्षिणत उप दधाति तस्माद्वक्षिणावृतो मासाः पृथिवी
छन्द इति पश्चात्प्रतिष्ठित्या अग्निर्देवतेत्युत्तरत ओजो वा अग्निरोज एवोत्तरतो धत्ते
तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति षट्त्रिंशत्सं पद्यन्ते षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो
बृहत्यैवास्मै पशूनं रुन्धे बृहती छन्दसां स्वाराज्यं परीयाय यस्यैताः (९)

उपधीयन्ते गच्छति स्वाराज्यं सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुप दधाति सप्त पश्चात्सप्त
वै शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाञ्चौ प्राणानां सवीर्यत्वाय मूर्धासि राडिति पुरस्तादुप दधाति
यन्त्री राडिति पश्चात्प्राणानेवास्मै समीचो दधाति॥ (१०)

अश्वमुप पुरस्तादुप बार्हता एताश्चतुर्भिः शब्दः॥

[२]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा एता अक्षयास्तोमीया
अपश्यन्ता अन्यथानूच्यान्यथोपादधत् तदसुरा नान्ववायन्ततो देवा अभवन्परासुरा
यदक्षयास्तोमीया अन्यथानूच्यान्यथोपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्याशुस्त्रिवृदिति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वै त्रिवृत् (११)

यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति व्योम सप्तदश इति दक्षिणतोऽन्नं वै व्योमान्नं
सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यते धरुणं एकविंश इति पश्चात्प्रतिष्ठा
वा एकविंशः प्रतिष्ठित्यै भान्तः पञ्चदश इत्युत्तरत ओजो वै भान्त ओजः पञ्चदश ओजं
एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति प्रतूर्तिरेष्टादश इति पुरस्तात् (१२)

उपं दधाति द्वौ त्रिवृतावभिपूर्वं यज्ञमुखे वि यांतयत्यभिर्वर्तः संवि॑श इति दक्षिणतोऽन्नं वा अभिर्वर्तोऽन्नं सवि॑शोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यते वर्चो॑ द्वावि॑श इति पश्चाद्यद्वि॑शतिर्द्वे तेन विराजौ यद्वे प्रतिष्ठा तेन विराजोरे॒वाभि॑पूर्वमन्नाद्ये प्रति तिष्ठति तपो॑ नवदश इत्युत्तरतस्तस्मात्सव्यः (१३)

हस्तयोस्तपस्वितरो योनिश्चतुर्वि॑श इति पुरस्तादुपं दधाति चतुर्वि॑शत्यक्षरा गायत्री गायत्री यज्ञमुखं यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति गर्भाः पञ्चवि॑श इति दक्षिणतोऽन्नं वै गर्भा अन्नं पञ्चवि॑शोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै लोकास्त्रिणव एष्वैव लोकेषु प्रति तिष्ठति सम्भरणस्त्रयोवि॑श इति (१४)

उत्तरतस्तस्मात्सव्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः ऋतुरेकत्रि॑श इति पुरस्तादुपं दधाति वाग्वै ऋतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रि॑श इति दक्षिणतोऽसौ वा आदित्यो ब्रध्नस्य विष्टपं ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रि॑श इति पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः षड्वि॑श इत्युत्तरतः सुवर्गो वै लोको नाकः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ (१५)

वे त्रिवृदिति पुरस्तात्सव्यस्त्रयोवि॑श इति सुवर्गो वै पञ्च च॥ [३]

अग्नेर्भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वा अग्निर्यज्ञमुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म यज्ञमुखं त्रिवृद्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति नृचक्षसां भागोऽसीति दक्षिणतः शुश्रुवा॑सो वै नृचक्षसोऽन्नं धाता जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्माज्जातोऽन्नमत्ति जनित्रं॑ स्पृतं सप्तदशः स्तोम इत्याहान्नं वै जनित्रम् (१६)

अन्नं सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यते मित्रस्य भागोऽसीति पश्चात्प्राणो वै मित्रोऽपानो वरुणः प्राणापानावेवास्मिन्दधाति दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता एकवि॑शः स्तोम इत्याह प्रतिष्ठा वा एकवि॑शः प्रतिष्ठित्या इन्द्रस्य भागोऽसीत्युत्तरत ओजो वा इन्द्र ओजो विष्णुरोजः क्षत्रमोजः पञ्चदशः (१७)

ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति वसूनां भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै वसवो यज्ञमुखं रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्वि॑शो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयत्यादित्यानां भागोऽसीति दक्षिणतोऽन्नं वा आदित्या अन्नं मरुतोऽन्नं गर्भा अन्नं

पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यतेऽदित्यै भागः (१८)

असीति पश्चात्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिणवः प्रतिष्ठित्यै देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतो ब्रह्म वै देवः सविता ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्म चतुष्टोमो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवती भवति प्रसूत्यै तस्माद्ब्राह्मणानामुदीची सनिः प्रसूता धृत्रश्चतुष्टोम इति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै धृत्रः (१९)

यज्ञमुखं चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति यावानां भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा अयावास्तस्माद्दक्षिणावृतो मासा अन्नं वै यावा अन्नं प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत ऋभूणां भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्तोऽष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयोर्लोकयोः सवीर्यत्वाय तस्मादिमौ लोकौ समावद्द्वीर्यौ (२०)

यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्यं एव भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवतीदक्षिणतोऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात्प्रत्येव तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत औजस्व्येव भवत्यास्यौजस्वी जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छुस्त्रं यदेषा विधा (२१)

विधीयतेऽर्क एव तदकर्मनु वि धीयतेऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्यैषा विधा विधीयते य उ चैनामेवं वेद सृष्टीरुपं दधाति यथासृष्टमेवाव रुन्धे न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा एता व्युष्टीरपश्यन्ता उपादधत् ततो वा इदं व्यौच्छद्यस्यैता उपधीयन्ते व्यैवास्मा उच्छत्यथो तम एवाप हते॥ (२२)

वै जनित्रं पञ्चदशोऽदित्यै भागो वै धृत्रः समावद्द्वीर्यौ विधा ततो वा इदं चतुर्दश च॥ [४]

अग्ने जातान्म्र णुंदा नः सपत्नानिति पुरस्तादुपं दधाति जातानेव भ्रातृव्यान्म्र णुदते सहसा जातानिति पश्चाज्जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते चतुश्चत्वारिंशः स्तोम इति दक्षिणतो ब्रह्मवर्चसं वै चतुश्चत्वारिंशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः षोडशः स्तोम इत्युत्तरत ओजो वै षोडश ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मात् (२३)

उत्तरतोभिप्रयायी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिंशो वज्रः षोडशो यदेते इष्टके उपदधाति जाताश्चैव जनिष्यमाणाश्च भ्रातृव्यान्म्रणुद्य वज्रमनु प्र हरति स्तृत्यै पुरीषवतीं मध्य उपं दधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनः सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मानमुष्मिल्लोके भवति य एवं

वेदेता वा असृजत्वा नामेष्टका यस्यैता उपधीयन्ते (२४)

नास्य सृजत्वा भवति पशुर्वा एष यदग्निर्विराजं उत्तमायां चित्यामुप दधाति विराजमेवोत्तमां पशुषु दधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वाचं वदति दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णयोपं दधाति तस्मादक्ष्णया पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यानि वै छन्दांसि सुवर्ग्याण्यासन्ते देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते नरपयः (२५)

अश्राम्यन्ते तपोऽतप्यन्त तानि तपसापश्यन्तेभ्य एता इष्टका निरमिमतेवश्छन्दो वरिवश्छन्द इति ता उपादधत् ताभिर्वै ते सुवर्गं लोकमायन् यदेता इष्टका उपदधाति यान्येव छन्दांसि सुवर्ग्याणि तैरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः स्तोमभागेरेवासृजत् यत् (२६)

स्तोमभागा उपदधाति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते बृहस्पतिर्वा एतद्यज्ञस्य तेजः समभरद्यथस्तोमभागा यथस्तोमभागा उपदधाति सतैजसमेवाग्निं चिनुते बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यद्यथस्तोमभागा यथस्तोमभागा उपदधाति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै सप्तसप्तोपं दधाति सवीर्यत्वाय तिस्रो मध्ये प्रतिष्ठित्यै ॥ (२७)

उत्तरतो धत्ते तस्मादुपधीयन्त ऋषयोऽसृजत् यत् त्रिचत्वारिंशच्च ॥ [५]

रश्मिरित्येवाऽऽदित्यमसृजत् प्रेतिरिति धर्ममन्वितिरिति दिवः सन्धिरित्यन्तरिक्षं प्रतिधिरिति पृथिवीं विष्टम्भ इति वृष्टिं प्रवेत्यहरनुवेति रात्रिमुशिगिति वसून्प्रकेत इति रुद्रान्मुदीतिरित्यादित्यानोज इति पितृस्तन्तुरिति प्रजाः पृतनापाडिति पशून्नेवदित्योषधीरभिजिदसि युक्तग्रावा (२८)

इन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्येव दक्षिणतो वज्रं पर्यौहदभिजित्यै ताः प्रजा अपंप्राणा असृजत् तास्वधिपतिरसीत्येव प्राणमदधाद्यन्तेत्यपानः सः सर्प इति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रन्ताः प्रजाः प्राणतोरेपान्ताः पश्यन्तीः शृण्वतीर्न मिथुनी अभवन्तासु त्रिवृदसीत्येव मिथुनमदधात्ताः प्रजा मिथुनी (२९)

भवन्तीर्न प्राजायन्त ताः सः रोहोऽसि नीरोहोऽसीत्येव प्राजंनयत्ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्ता वसुकोऽसि वर्षश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्येवैषु लोकेषु प्रत्यस्थापयद्यदाहं वसुकोऽसि वर्षश्रिरसि वस्यष्टिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रतिष्ठापयति सात्मान्तरिक्षं रोहति सप्राणोऽमुष्मिल्लोके प्रति तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेद ॥ (३०)

युक्तग्रावा प्रजा मिथुन्यन्तरिक्षं द्वादश च॥ [६]

नाकसद्विर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तन्नाकसदां नाकसत्त्वं यन्नाकसदं उपदधाति नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते नास्मा अकं भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नाकसदं उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदः (३१)

उपदधाति पृष्ठानामेव तेजोऽवं रुन्धे पञ्चचोडा उपं दधात्यप्सरसं एवैनमेता भूता अमुष्मिल्लोक उपं शेरेऽथो तनूपानीरेवैता यजमानस्य यं द्विष्यात्तमुपदधेच्छायेदेताभ्यं एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छत्युत्तरा नाकसञ्च उपं दधाति यथा जायामानीयं गृहेषु निषादयति तादृगेव तत् (३२)

पश्चात्प्राचीमुत्तमामुपं दधाति तस्मात्पश्चात्प्राची पत्न्यन्वास्ते स्वयमातृणां च विकर्णी चौत्तमे उपं दधाति प्राणो वै स्वयमातृणायुर्विकर्णी प्राणं चैवायुश्च प्राणानामुत्तमौ धत्ते तस्मात्प्राणश्चायुश्च प्राणानामुत्तमौ नान्यामुत्तरामिष्टकामुपं दध्याद्यदन्यामुत्तरामिष्टकामुपदध्यात्पशूनाम् (३३)

च यजमानस्य च प्राणं चायुश्चापि दध्यात्तस्मान्नान्योत्तरेष्टकोपधेयां स्वयमातृणामुपं दधात्यसौ वै स्वयमातृणामूमेवोपं धत्तेऽश्वमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्तमं अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्विकर्णी यद्विकर्णीमुपदधाति देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत उत्तरत उपं दधाति तस्मादुत्तरतउपचारोऽग्निर्वायुमती भवति समिद्धौ॥ (३४)

सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदस्तत्पशूनामेषां वै द्वाविंशतिश्च॥ [७]

छन्दांस्युपं दधाति पशवो वै छन्दांसि पशूनेवावं रुन्धे छन्दांसि वै देवानां वामं पशवो वाममेव पशूनवं रुन्धे एतां ह वै यज्ञसेनश्चैत्रियायणश्चितिं विदां चकार तथा वै स पशूनवारुन्धे यदेतामुपदधाति पशूनेवावं रुन्धे गायत्रीः पुरस्तादुपं दधाति तेजो वै गायत्री तेज एव (३५)

मुखतो धत्ते मूर्धन्वतीर्भवन्ति मूर्धानमेवेनं समानानां करोति त्रिष्टुभ उपं दधातीन्द्रियं वै त्रिष्टुर्गिन्द्रियमेव मध्यतो धत्ते जगतीरुपं दधाति जागता वै पशवंः पशूनेवावं रुन्धे-

ऽनुष्टुभ् उपं दधाति प्राणा वा अनुष्टुप्प्राणानामुत्सृष्ट्यै बृहतीरुष्णिहाः पङ्कीरक्षरपङ्कीरिति विषुरूपाणि छन्दाः स्युपं दधाति विषुरूपा वै पशवः पशवः (३६)

छन्दांसि विषुरूपानेव पशूनव रुन्धे विषुरूपमस्य गृहे दृश्यते यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेदार्तिच्छन्दसमुपं दधात्यर्तिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वभिरेवैनं छन्दोभिश्चिनुते वर्ष वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसमुपदधाति वर्षमेवैनं समानानां करोति द्विपदा उपं दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै॥ (३७)

तेज एव पशवः पशवो यजमान एकञ्च॥ [८]

सर्वाभ्यो वै देवताभ्योऽग्निश्चीयते यत्सयुजो नोपदध्याद्देवता अस्याग्निं वृञ्जीरन् यत्सयुजं उपदधात्यात्मनैवैनं सयुजं चिनुते नाग्निना व्यृध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्नावभिः सन्तत एवमेवैताभिर्ऽग्निः सन्ततोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता अमूः कृत्तिका अभवन् यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव (३८)

लोकमेति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टका उपं दधातीमे वै लोका मण्डलेष्टका इमे खलु वै लोका देवपुरा देवपुरा एव प्र विंशति नार्तिमाच्छत्यग्निं चिंक्याना विश्वज्योतिष उपं दधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजमानस्य दाधत्येता वै देवताः सुवर्ग्यास्ता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति॥ (३९)

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥ [९]

वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवाव रुन्धे यदेकधोपदध्यादेकमृतुं वरषेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतून वरषति पुरोवातसनिरसीत्याहेतद्वै वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमव रुन्धे संयानीभिर्वै देवा इमाँल्लोकान्त्समयुस्तत्संयानीनां संयानित्वं यत्संयानीरुपदधाति यथाप्सु नावा संयात्येवम् (४०)

एवैताभिर्यजमान इमाँल्लोकान्त्सं याति प्लवो वा एषोऽग्रेर्यत्संयानीर्यत्संयानीरुपदधाति प्लवमेवैतमुग्रय उपं दधात्युत यस्यैतासूपहितास्वापोऽग्निं हरन्त्यहंत एवास्याग्निरादित्येष्टका उपं दधात्यादित्या वा एतं भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्याः (४१)

एवैनं भूतिं गमयन्त्यसौ वा एतस्यादित्यो रुचमा दत्ते योऽग्निं चित्वा न रोचते यदादित्येष्टका उपदधात्यसावेवास्मिन्नादित्यो रुचं दधाति यथासौ देवानां रोचत एवमेवैष

मनुष्याणां रोचते घृतेष्टका उपं दधात्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद् घृतं प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति (४२)

अथो तेजसानुपरिहारः सादयत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधाति प्रजापतिरग्निमचिनुत् स यशसा व्यार्ध्यत् स एता यशोदा अपश्यत्ता उपाधत्ता ताभिर्वै स यश आत्मन्नधत्त यद्यशोदा उपदधाति यश एव ताभिर्यजमान आत्मन्धत्ते पञ्चोपं दधाति पाङ्कः पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मिन् यशो दधाति॥ (४३)

एवं प्राप्नोत्यादित्या अर्धयत्येकान्नपञ्चाशच्च॥ [१०]

देवासुराः संयत्ता आसन्कर्नीयाः सो देवा आसन्भूयाः सोऽसुरास्ते देवा एता इष्टका अपश्यन्ता उपादधत् भूयस्कृदसीत्येव भूयाः सोऽभवन्वनस्पतिभिरोषधीभिर्वरिवस्कृदसीतीमा प्राचीं दिशमजयन्नूर्ध्वासीत्यमूमजयन्नन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदेत्यन्तरिक्षमजयन्ततो देवा अभवन् (४४)

परासुरा यस्यैता उपधीयन्ते भूयानेव भवत्यभीमाँल्लोकाञ्जयति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यप्सुषदसि श्येनसदसीत्याहेतद्वा अग्ने रूपः रूपेणैवाग्निमव रुन्धे पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयामीत्याहेमानेवैताभिर्लोकान् द्रविणावतः कुरुत आयुष्या उपं दधात्यायुरेव (४५)

अस्मिन्धात्यग्ने यत्ते परः हन्नामेत्याहेतद्वा अग्नेः प्रियं धाम प्रियमेवास्य धामोपाप्नोति तावेहि सः रभावहा इत्याह व्यैवैनेन परि धत्ते पाञ्चजन्येष्वप्येध्यग्न इत्याहेष वा अग्निः पाञ्चजन्यो यः पञ्चचितीकस्तस्मादेवमाहर्तव्या उपं दधात्येतद्वा ऋतूनां प्रियं धाम यदृतव्या ऋतूनामेव प्रियं धामाव रुन्धे सुमेक इत्याह संवत्सरो वै सुमेकः संवत्सरस्यैव प्रियं धामोपाप्नोति॥ (४६)

अभन्त्रायुरेवर्तव्या उपं षड्विंशतिश्च॥ [११]

प्रजापतेरक्ष्यश्चयत्तत्परापतत्तदश्वोऽभवद्यदश्वयत्तदश्वस्याश्वत्वन्तद्देवा अश्वमेधेनैव प्रत्यदधुरेष वै प्रजापतिः सर्वं करोति योऽश्वमेधेन यजते सर्व एव भवति सर्वस्य वा एषा प्रायश्चित्तिः सर्वस्य भेषजः सर्वं वा एतेन पाप्मानं देवा अन्तरन्नपि वा एतेन ब्रह्महत्यामन्तरन्सर्वं पाप्मानम् (४७)

तरति तरति ब्रह्महत्यां योऽश्वमेधेन यजते य उ चैनमेवं वेदोत्तरं वै तत्प्रजा-

प॒तेरक्ष्य॑श्वय॒त्तस्मा॒दश्व॑स्योत्त॒रतो॑ऽव॑ द्यन्ति दक्षिण॒तोऽन्ये॑षां पशू॒नाम्बै॑त॒सः कटो॑
भवत्य॒प्सुयो॑नि॒र्वा अश्वो॑ऽप्सु॒जो वै॑त॒सः स्व ए॒वैनं॑ योनौ प्रति॑ष्ठापयति चतुष्टोमः
स्तोमो॑ भवति स॒रङ्गु वा अश्व॑स्य॒ सक्थ्या॑वृ॒हत्तद्दे॒वाश्च॑तुष्टोमे॒नैव॑ प्रत्य॑दधुर्य॒च्चतुष्टोमः॑ स्तोमो॑
भवत्य॒श्वस्य॑ सर्व॒त्वाय॑॥ (४८)

सर्वं पाप्मानंमवृहद्वादश च॥ [१२]

उ॒ध्म॒न्नय॑ज्ञ इन्द्रा॑ग्नी दे॒वा वा अ॑क्षण्यास्तोमीयां अ॒ग्नेर्भा॑गौऽस्य॒ग्ने जा॑तान्नि॒मिरि॑ति नाक॒सद्वि॑श॒छन्दा॑सि सर्वा॑भ्यो वृष्टि॒सर्वा॑दे॒वासुराः कनी॑या॒सः

प्रजाप॑तेरक्षि द्वादश॥१२॥

उ॒ध्म॒न्नय॑ज्ञो दे॒वा वै यस्य॑ मुख्य॑वतीर्नाक॒सद्वि॑वेताभि॒रष्टा॑च॒त्वारि॑शत्॥४८॥

उ॒ध्म॒न्नय॑ज्ञः सर्व॒त्वाय॑॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥५-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आस॑न्ते न व्य॑जयन्त॒ स ए॒ता इन्द्र॑स्तनूर॑पश्यन्ता उपा॑धत्त॒ ताभि॑र्वै
स त॒नुव॑मिन्द्रि॒यं वी॑र्यमा॒त्मन्न॑धत्त॒ ततो॑ दे॒वा अ॒भवं॑न्परा॒सुरा॒ यदिन्द्र॑स्तनूरु॑प॒दधा॑ति त॒नुव॑मे॒व
ताभि॑रिन्द्रि॒यं वी॑र्यं यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्तेऽथो॒ सेन्द्र॑मे॒वाग्नि॑ः स॒तनुं॑ चिनुते॒ भव॑त्या॒त्मना॒
परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यः (१)

भ॒वति॒ य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्राम॒त्तम॑वरु॒धं नाश॑कृ॒वन्त ए॒ता य॑ज्ञत॒नूर॑पश्यन्ता उपा॑धत्त॒
ताभि॑र्वै ते य॒ज्ञमवा॑रुन्धत्त॒ यद्य॑ज्ञत॒नूरु॑प॒दधा॑ति य॒ज्ञमे॒व ताभि॑र्यज॑मानोऽव॒ रुन्धे॒
त्रय॑स्त्रि॑ःशतमु॒प॒ दधा॑ति॒ त्रय॑स्त्रि॑ःशद्वै दे॒वता॑ दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धेऽथो॒ सात्मा॑नमे॒वाग्नि॑ः
स॒तनुं॑ चिनुते॒ सात्मा॑मु॒ष्मिँल्लो॒के (२)

भ॒वति॒ य ए॒वं वेद॑ ज्योति॑ष्मतीरु॒प॒ दधा॑ति॒ ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधात्ये॒ताभि॑र्वा अ॒ग्निश्चितो॑
ज्व॑लति॒ ताभि॑रे॒वैन॑ः॒ समि॑न्द्र उ॒भयो॑रस्मै लो॒कयो॑ज्योति॑र्भवति नक्ष॑त्रेष्ट॒का उप॑
दधात्ये॒तानि॒ वै दि॒वो ज्योती॑ः॒षि ता॒न्येवा॑व॒ रुन्धे सु॒कृता॑ वा ए॒तानि॒ ज्योती॑ः॒षि
यन्नक्ष॑त्राणि॒ ता॒न्येवा॒प्रोत्यथो॑ अनु॒काश॑मे॒वैतानि॑ (३)

ज्योती॑ः॒षि कुरु॑ते सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्या॑नुख्यात्ये॒ यत्स॑ऽस्पृ॒ष्टा उप॑दध्याद्वृ॒ष्ट्यै लो॒कम॑पि
दध्या॑दव॒र्षुकः पु॑र्जन्यः स्या॒दस॑ऽस्पृ॒ष्टा उप॑ दधाति॒ वृष्ट्या॑ ए॒व लो॒कं करो॑ति व॒र्षुकः
पु॑र्जन्यो॒ भवति॒ पुर॑स्ता॒दन्याः प्र॑तीचीरु॒प॒ दधा॑ति प॒श्चाद॒न्याः प्रा॒चीस्त॑स्मात्प्रा॒चीना॑नि च
प्र॑तीचीना॑नि च नक्ष॑त्रा॒ण्या वर्त॑न्ते॥ (४)

भ्रातृ॑व्यो लो॒क ए॒वैता॒न्येक॑चत्वारि॑ःशच॥ [१]

ऋ॒त॒व्या उप॑ दधात्य॒तूनां॑ कृ॒त्यै द्व॒न्द्वमु॒प॒ दधा॑ति॒ तस्मा॑द्व॒न्द्वमृ॒तवो॑ऽधृ॒तेव॒ वा ए॒षा
यन्म॑ध्य॒मा चि॑तिर॒न्तरि॑क्षमिव॒ वा ए॒षा द्व॒न्द्वम॒न्यासु॑ चि॒तीषू॒प॒ दधा॑ति॒ चत॑स्रो मध्ये धृ॒त्या
अन्तः॑श्लेष॒णं वा ए॒ताश्चि॑तीनां॒ यद॑त॒व्या यद॑त॒व्या उप॑दधाति॒ चि॒तीनां॑ विधृ॒त्या अ॒वका॑मनू॒प॒
दधा॑त्ये॒षा वा अ॒ग्रेयो॑निः स॒योनि॑म् (५)

ए॒वाग्निं॑ चि॒नुत उ॒वाच॑ ह वि॒श्वामि॑त्रोऽद॒दि॒त्स ब्र॒ह्मणा॑न् य॒स्यैता॑ उप॒धी॒यान्तै॒ य उ॑
चैना ए॒वं वेद॑दि॒तिं संव॑त्स॒रो वा ए॒तं प्र॑ति॒ष्ठायै॑ नुद॒ते यो॑ऽग्निं चि॒त्वा न प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति पञ्च
पू॒र्वाश्चित॑यो भव॒न्त्यथ॑ ष॒ष्ठीं चि॑तिं चिनुते॒ षड्वा॑ ऋ॒तवः॑ संव॑त्स॒र ऋ॒तुष्वे॒व संव॑त्स॒रे प्र॑ति

तिष्ठत्येता वै (६)

अधिपत्नीर्नामेष्टका यस्यैता उपधीयन्तेऽधिपतिरेव संमानानां भवति यं द्विष्यात्तमुपदधेद्यायेदेताभ्यं एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमाच्छत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो या यज्ञस्य निष्कृतिरासीत्तामृषिभ्यः प्रत्यौहन् तद्धिरण्यमभवद्यद्धिरण्यशल्कैः प्रोक्षति यज्ञस्य निष्कृत्या अथो भेषजमेवास्मै करोति (७)

अथो रूपेणैवैनं समर्धयत्यथो हिरण्यज्योतिषैव सुवर्गं लोकमेति साहस्रवता प्रोक्षति साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या इमा मे अग्न इष्टका धेनवः सन्त्वित्याह धेनूरेवैनोः कुरुते ता एनं कामदुघा अमुत्रामुष्मिल्लोक उप तिष्ठन्ते॥ (८)

सयानिमेता वै करोत्येकान्नचत्वारिंशच्च॥

[२]

रुद्रो वा एष यदग्निः स एतर्हि जातो यर्हि सर्वश्चितः स यथा वत्सो जातः स्तनं प्रेप्सत्येवं वा एष एतर्हि भागधेयं प्रेप्सति तस्मै यदाहुतिं न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेच्छतरुद्रीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानो यद्वाभ्याणां पशूनाम् (९)

पर्यसा जुहुयाद्वाभ्यान्पशूञ्छुचार्पयेद्यदारण्यानामारण्याञ्जर्तिलयवाग्वा वा जुहुयाद्वीधुका वा न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खल्वाहुरनाहुतिर्वै जर्तिलांश्च गवीधुकाश्चेत्यजक्षीरेण जुहोत्याग्नेयी वा एषा यदजाहुत्यैव जुहोति न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तः (१०)

अजायां घर्मं प्राप्तिंश्चन्त्सा शोचन्ती पूर्णं पराजिहीत सो ऽर्कोऽभवत्तदकस्याकत्वमकपं जुहोति सयोनित्वायोदङ्घ्रिष्ठञ्जुहोत्येषा वै रुद्रस्य दिख्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते चरमायामिष्टकायां जुहोत्यन्तत एव रुद्रं निरवदयते त्रेधाविभक्तं जुहोति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्स्मावद्वीर्यान्करोतीत्यग्रं जुहोति (११)

अथेयत्यथेयति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति तिस्र उत्तरा आहुतीर्जुहोति षट्थसम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनं शमयति यदनुपरिक्रामं जुहुयादन्तरवचारिणं रुद्रं कुर्यादथो खल्वाहुः कस्यां वाहं दिशि रुद्रः कस्यां वेत्यनुपरिक्राममेव होतव्यमपरिवर्गमेवैनं शमयति (१२)

एता वै देवताः सुवर्ग्या या उत्तमास्ता यजमानं वाचयति ताभिरेवैनं सुवर्गं लोकं गमयति यं द्विष्यात्तस्य सञ्चरे पशूनां न्यस्येद्यः प्रथमः पशुरभिष्टितिं स आर्तिमाच्छति॥ (१३)

पशूनां यन्तोऽग्नें जुहोत्यपरिवर्गमेवैनं शमयति त्रिंशच्च॥ [३]

अश्मन्नूर्जमिति परि पिश्वति मार्जयत्येवैनमथो तर्पयत्येव स एनं तृप्तोऽक्षुध्यन्नशौचन्नमुष्मिल्लोक उप तिष्ठते तृप्यति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः सः पराणा इत्याहान्नं वा ऊर्गन्नं मरुतोऽन्नमेवाव रुन्धेऽश्मंस्ते क्षुदमुं ते शुक् (१४)

ऋच्छतु यं द्विष्म इत्याह यमेव द्वेष्टि तमस्य क्षुधा च शुचा चार्पयति त्रिः परिपिश्चन्पर्येति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति त्रिः पुनः पर्येति षट्त्वं पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवास्य शुचं शमयत्यपां वा एतत्पुष्पं यद्वेतसोऽपाम् (१५)

शरोऽवका वेतसशाखया चावकाभिश्च वि कर्षत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति यो वा अग्निं चितं प्रथमः पशुरधिक्रामतीश्वरो वै तं शुचा प्रदहो मण्डूकेन वि कर्षत्येष वै पशूनामनुपजीवनीयो न वा एष ग्राम्येषु पशुषु हितो नारण्येषु तमेव शुचार्पयत्यष्टाभिर्वि कर्षति (१६)

अष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति पावकवतीभिरन्नं वै पावकोऽन्नैवास्य शुचं शमयति मृत्युर्वा एष यदग्निर्ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं कार्ष्णीं उपानहावुपं मुञ्चते ब्रह्मणेव मृत्योरन्तर्धत्तेऽन्तर्मृत्योर्धत्तेऽन्तरन्नाद्यादित्याहुरन्यामुपमुञ्चतेऽन्यां नान्तः (१७)

एव मृत्योर्धत्तेऽवान्नाद्यं रुन्धे नमस्ते हरसे शोचिष इत्याह नमस्कृत्य हि वसीयांसमुपचरन्त्यन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतय इत्याह यमेव द्वेष्टि तमस्य शुचार्पयति पावको अस्मभ्यं शिवो भवेत्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुन्धे द्वाभ्यामग्निं क्रामति प्रतिष्ठित्या अपस्यवतीभ्यां शान्त्यै॥ (१८)

शुर्वेतसोऽपामंष्टाभिर्विकर्षति नान्तरेकान्नपञ्चाशच्च॥ [४]

नृषदे वडिति व्याघारयति पङ्क्याहुत्या यज्ञमुखमा रभतेऽक्षण्या व्याघारयति

तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यद्वषट्कुर्याद्यातयामास्य वषट्कारः स्याद्यत्र
वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो
भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति हुतादो वा अन्ये देवाः (१९)

अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति ये देवा देवानामिति दध्ना मधुमिश्रेणावोक्षति
हुतादंश्चैव देवानहुतादंश्च यजमानः प्रीणाति ते यजमानं प्रीणन्ति दध्नेव हुतादः प्रीणाति
मधुपाहुतादो ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्ध्यारण्यं मधु यद्ध्वा मधुमिश्रेणावोक्षत्युभयस्यावरुद्धौ
ग्रमुष्टिनावोक्षति प्राजापत्यः (२०)

वै ग्रमुष्टिः संयोनित्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अनुपरिचारमवोक्षत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणाति
वि वा एष प्राणैः प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति प्राणदा अपानदा
इत्याह प्राणानेवाऽऽत्मन्धत्ते वर्चोदा वरिवोदा इत्याह प्रजा वै वर्चः पशवो वरिवः प्रजामेव
पशूनात्मन्धत्त इन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रः (२१)

हुतः षोडशभिर्भोगैरसिनाथ्स एतामग्नयेऽनीकवत् आहुतिमपश्यत्तामजुहोतस्याग्निरनीकव
भागधेयेन प्रीतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहद्वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यत यदग्नये-
ऽनीकवत् आहुतिं जुहोत्यग्निरैवास्यानीकवान्ध्वेन भागधेयेन प्रीतः पाप्मानमपि दहति
वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत चिरं पाप्मनः (२२)

निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्य जुहुयाच्चिरमेव पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत ताजक्पाप्मनो
निर्मुच्येतेति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयात्ताजगेव पाप्मनो निर्मुच्यतेऽथो खलु नानैव
सूक्ताभ्यां जुहोति नानैव सूक्तयोर्वीर्यं दधात्यथो प्रतिष्ठित्यै॥ (२३)

देवाः प्राजापत्यो वृत्रक्षिरं पाप्मनश्चत्वारिंशच्च॥

[५]

उदेनमुत्तरां नयेति समिधु आ दधाति यथा जनं यतेश्वसं करोति तादृगेव तत्तिष्ठ
आ दधाति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मै भागधेयं करोत्यौदुम्बरीर्भवन्त्यूर्वा उदुम्बर
ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्युदु त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः प्राणैः (२४)

एवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवैनं
समर्धयति पञ्च दिशो देवीर्यज्ञमवन्तु देवीरित्याह दिशो ह्येषोऽनु प्रच्यवतेऽपामिति

दुर्मतिं बाधमाना इत्याह रक्षसामपंहत्यै रायस्पोषं यज्ञपतिमाभजन्तीरित्याह पशवो वै रायस्पोषः (२५)

पशूनेवाव रुन्धे षड्विहरति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवैनः हरति द्वे परिगृह्यवती भवतो रक्षसामपंहत्यै सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तादित्याह प्रसूत्यै ततः पावका आशिषो नो जुषन्तामित्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुन्धे देवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा एतदप्रतिरथमपश्यन्तेन वै तैः प्रति (२६)

असुरानजयन्तदप्रतिरथस्याप्रतिरथत्वं यदप्रतिरथं द्वितीयो होतान्वाहाप्रत्येव तेन यजमानो भ्रातृव्याञ्जयत्यथो अनभिजितमेवाभि जयति दशर्चं भवति दशाक्षरा विराड्विराजेमौ लोकौ विधृतावनयोर्लोकयोर्विधृत्या अथो दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठत्यसदिव वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमिवाग्नीध्रमाग्नीध्रे (२७)

अश्मानं नि दधाति सत्त्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै विमानं एष दिवो मध्यं आस्त इत्याह व्यैवैतया मिमीते मध्यं दिवो निहितः पृश्निरश्मेत्याहान्नं वै पृश्यन्नमेवाव रुन्धे चतसृभिरा पुच्छादेति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेवेन्द्रं विश्वा अवीवृधन्नित्याह वृद्धिमेवोपावर्तते वाजानां सत्यं पतिम् (२८)

इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे सुमूहूर्यज्ञो देवाः आ च वक्षदित्याह प्रजा वै पशवः सुमं प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते यक्षदग्निर्देवो देवाः आ च वक्षदित्याह स्वगाकृत्यै वाजस्य मा प्रस्वेनोद्भाभेणोदग्रभीदित्याहासौ वा आदित्य उद्यन्तुद्भाभ एष निम्रोचन्निग्राभो ब्रह्मणैवात्मानमुद्गृह्णाति ब्रह्मणा भ्रातृव्यं नि गृह्णाति॥ (२९)

प्राणैः पोषोऽप्रत्याग्नीध्रे पतिमेष दशं च॥ [६]

प्राचीमनुं प्रदिशं प्रेहिं विद्वानित्याह देवलोकमेवैतयोपावर्तते क्रमध्वमग्निना नाकमित्याहेमानेवैतया लोकान्क्रमते पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमित्याहेमानेवैतया लोकान्स्मारोहति सुवयन्तो नापैक्षन्त इत्याह सुवर्गमेवैतया लोकमेत्यग्रे प्रेहिं (३०)

प्रथमो देवयतामित्याहोभयैष्वैतया देवमनुष्येषु चक्षुर्दधाति पञ्चभिरधि क्रामति पाङ्क्तौ यज्ञो यावानेव यज्ञस्तेन सह सुवर्गं लोकमेति नक्तोपासेति पुरोनुवाक्यामन्वाह प्रत्या अग्रे सहस्राक्षेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहेत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव (३१)

रुन्धे दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्वयमातृण्णायां जुहोत्यूर्ग्वै दध्यूर्गुदुम्बरोऽसौ
स्वयमातृण्णामुष्यामेवोर्जं दधाति तस्मादमुतोऽर्वाचीमूर्जमुप जीवामस्तिः सृभिः सादयति
त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं प्रतिष्ठां गमयति प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो न इत्यौदुम्बरीमा
दधात्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया ह स्म (३२)

वै देवा असुराणां शततरुहाः स्तुहन्ति यदेतया समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नीं
यजमानो भ्रातृव्यायु प्रहरति स्तुत्या अछम्बद्धारं विधेम ते परमे जन्मन्नग्न इति वैकङ्कतीमा
दधाति भा एवाव रुन्धे ता संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयी शान्त्या अग्निर्वा ह
वा अग्निचितं दुहेऽग्निचिद्वाग्निं दुहे ताम् (३३)

संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामित्याहैष वा अग्नेर्दोहस्तमस्य कण्वं एव श्रायसोऽवेत्तेन ह
स्मैन् स दुहे यदेतया समिधमादधात्यग्निचिदेव तदग्निं दुहे सप्त तै अग्ने समिधः सप्त
जिह्वा इत्याह सप्तैवास्य साप्तानि प्रीणाति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजा-
पतेः (३४)

आप्त्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्या
अग्निर्देवेभ्यो निलायत स दिशोऽनु प्राविशञ्जुह्वन्मनसा दिशो ध्यायेद्दिग्भ्य एवैनमवं रुन्धे
दध्ना पुरस्ताञ्जुहोत्याज्येनोपरिष्टत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधाति द्वादशकपालो
वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षात् (३५)

एव वैश्वानरमवं रुन्धे यत्प्रयाजानूयाजान्कुर्याद्विकस्तिः सा यज्ञस्य दर्विहोमं करोति
यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै राष्ट्रं वै वैश्वानरो विष्मरुतो वैश्वानरः हुत्वा मारुताञ्जुहोति राष्ट्र एव
विशमनुं बध्नात्युच्चैर्वैश्वानरस्या श्रावयत्युपांशु मारुताञ्जुहोति तस्माद्राष्ट्रं विशमतिं वदति
मारुता भवन्ति मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनेवास्मै मनुष्यविशमवं रुन्धे सप्त भवन्ति
सप्तगणा वै मरुतो गणश एव विशमवं रुन्धे गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोति विशमेवास्मा
अनुवर्त्मानं करोति॥ (३६)

अग्ने प्रेह्यवं स्म दुहे तां प्रजापतेः साक्षान्मनुष्यविशमेकविंशतिश्च॥ [७]

वसोर्धारां जुहोति वसोर्मै धारांसदिति वा एषा हूयते घृतस्य वा एनमेषा
धारामुष्मिल्लोके पिन्वमानोप तिष्ठत् आज्येन जुहोति तेजो वा आज्यं तेजो वसोर्धारा

तेजसैवास्मै तेजोऽव रुन्धेऽथो कामा वै वसोर्धारा कामानेवाव रुन्धे यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं वि (३७)

छिन्द्यामिति विग्राहं तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं विच्छिनत्ति यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं सं तनुयामिति सन्ततां तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं सं तेनोति द्वादश द्वादशानि जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धेऽन्नं च मेऽक्षुच्च म इत्याहेतद्वै (३८)

अन्नस्य रूपं रूपेणैवान्नमव रुन्धेऽग्निश्च म आपश्च म इत्याहेषा वा अन्नस्य योनिः सयोन्येवान्नमव रुन्धेऽर्धेन्द्राणि जुहोति देवता एवाव रुन्धे यत्सर्वेषामर्धमिन्द्रः प्रति तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तं म इन्द्रमुत्तरमाहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधाति यज्ञायुधानि जुहोति यज्ञः (३९)

वै यज्ञायुधानि यज्ञमेवाव रुन्धेऽथो एतद्वै यज्ञस्य रूपं रूपेणैव यज्ञमव रुन्धेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च म इत्याह स्वगाकृत्या अग्निश्च मे घर्मश्च म इत्याहेतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपं रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे ऋक् मे सामं च म इत्याह (४०)

एतद्वै छन्दसा रूपं रूपेणैव छन्दास्यव रुन्धे गर्भाश्च मे वत्साश्च म इत्याहेतद्वै पशूना रूपं रूपेणैव पशूनव रुन्धे कल्पोजुहोत्यक्लृप्तस्य क्लृप्त्यै युग्मदयुजे जुहोति मिथुनत्वायौत्तरावती भवतोऽभिक्रान्त्या एका च मे तिस्रश्च म इत्याह देवछन्दसं वा एका च तिस्रश्च (४१)

मनुष्यछन्दसं चतस्रश्चाष्टौ च देवछन्दसं चैव मनुष्यछन्दसं चाव रुन्धे आ त्रयस्त्रिंशतो जुहोति त्रयस्त्रिंशद्वै देवता देवता एवाव रुन्धे आष्टाचत्वारिंशतो जुहोत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्धे वाजश्च प्रसवश्चेति द्वादशं जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥ (४२)

वि वै यज्ञः सामं च म इत्याह च तिस्रश्चैकान्नपञ्चाशच्च॥ [८]

अग्निर्देवेभ्योऽपाक्रामद्वागधेयमिच्छमानस्तं देवा अब्रुवन्नुप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यमेव वाजप्रसवीयं जुहवन्निति तस्मादग्नये वाजप्रसवीयं जुहति यद्वाजप्रसवीयं जुहोत्यग्निमेव तद्वागधेयेन समर्धयत्यथो अभिषेक एवास्य स चतुर्दशभिर्जुहोति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्त (४३)

आरण्या उभयीषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य जुहोत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धा औदुम्बरेण सुवेण जुहोत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्गन्नमूर्जैवास्मा ऊर्जमन्नमव रुन्धेऽग्निर्वै देवानामभिषिक्तोऽग्निचिन्मनुष्याणान्तस्मादग्निचिद्वर्षति न धावेदवरुद्धः ह्यस्यान्नमन्नमिव खलु वै वर्षं यद्वावेदन्नाद्याद्वावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभि (४४)

उपावर्तते नक्तोपासेति कृष्णायै श्वेतवंत्सायै पर्यसा जुहोत्यह्नेवासमै रात्रिं प्र दांपयति रात्रियाहरहोरात्रे एवासमै प्रत्ते काममन्नाद्यं दुहाते राष्ट्रभृतां जुहोति राष्ट्रमेवाव रुन्धे षड्भिर्जुहोति षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति भुवनस्य पत इति रथमुखे पञ्चाहुतीर्जुहोति वज्रो वै रथो वज्रैणैव दिशः (४५)

अभि जयत्यग्निचितं ह वा अमुष्मिल्लोके वातोऽभि पवते वातनामानि जुहोत्यभ्येवैनममुष्मिल्लोके वातः पवते त्रीणि जुहोति त्रयं इमे लोका एभ्य एव लोकेभ्यो वातमव रुन्धे समुद्रोऽसि नभस्वानित्याहेतद्वै वातस्य रूपं रूपेणैव वातमव रुन्धेऽञ्जलिनां जुहोति न ह्येतेषामन्यथाहुतिरवकल्पते॥ (४६)

ओषधयः सुप्ताभि दिशोऽन्यथा द्वे च॥

[९]

सुवर्गाय वै लोकाय देवरथो युज्यते यत्राकृताय मनुष्यरथ एष खलु वै देवरथो यदग्निर्गग्निं युनज्मि शवसा घृतेनेत्याह युनक्त्येवैनं स एनं युक्तः सुवर्गं लोकमभि वहति यत्सर्वाभिः पञ्चभिर्युञ्ज्याद्युक्तोऽस्याग्निः प्रच्युतः स्यादप्रतिष्ठिता आहुतयः स्युरप्रतिष्ठिताः स्तोमा अप्रतिष्ठितान्युक्थानि तिसृभिः प्रातःसवनैऽभि मृशति त्रिवृत् (४७)

वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं युनक्ति यथानसि युक्त आधीयत एवमेव तत्प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति प्रति स्तोमाः प्रत्युक्थानि यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे द्वाभ्यामभि मृशत्येतावान् वै यज्ञो यावानग्निष्टोमो भूमा त्वा अस्यात ऊर्ध्वः क्रियते यावानेव यज्ञस्तमन्ततोऽन्वारोहति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या एकयाप्रस्तुतं भवत्यथ (४८)

अभि मृशत्युपैनुमुत्तरो यज्ञो नमत्यथो सन्तत्ये प्र वा एषोऽस्माल्लोकाद्यवते योऽग्निं चिनुते न वा एतस्यानिष्टक आहुतिरव कल्पते यां वा एषोऽनिष्टक आहुतिं जुहोति स्रवति वै सा तां स्रवन्तीं यज्ञोऽनु परा भवति यज्ञं यजमानो यत्पुनश्चितिं चिनुत आहुतीनां प्रतिष्ठित्ये प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति (४९)

न यजः पराभवति न यजमानोऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रेणैवेनं छन्दसा चिनुते यदेकादश त्रैष्टुभेन यद्वादश जागतेन छन्दोभिरेवेनं चिनुते नपात्को वै नामैषोऽग्निर्यत्पुनश्चितिर्य एवं विद्वान्पुनश्चितिं चिनुत आ तृतीयात्पुरुषादन्नमत्ति यथा वै पुनराधेयं एवं पुनश्चितिर्योऽग्न्याधेयेन न (५०)

ऋध्नोति स पुनराधेयमा धत्ते योऽग्निं चित्वा नध्नोति स पुनश्चितिं चिनुते यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋध्ना अथो खल्वाहुर्न चेतव्येति रुद्रो वा एष यदग्निर्यथा व्याघ्रः सुप्तं बोधयति तादृगेव तदथो खल्वाहुश्चेतव्येति यथा वसीयाः सं भागधेयेन बोधयति तादृगेव तन्मनुरग्निमचिनुत तेन नाध्नोत्स एतां पुनश्चितिमपश्यत्तामचिनुत तया वै स आध्नोद्यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋध्नौ॥ (५१)

त्रिवृदथ तिष्ठन्त्यग्न्याधेयेन नाचिनुत सुप्तदश च॥ [१०]

छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकामः पशवो वै छन्दांसि पशुमानेव भवति श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकामः श्येनो वै वयंसां पतिष्ठः श्येन एव भूत्वा सुवर्गं लोकं पतति कङ्कचितं चिन्वीत यः कामयेत शीरष्णवानमुष्मिल्लोके स्यामिति शीरष्णवानामुष्मिल्लोके भवत्यलजचितं चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामश्चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति प्रउगचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवान्प्र (५२)

एव भ्रातृव्यानुदत उभयतःप्रउगं चिन्वीत यः कामयेत प्र जातान्भ्रातृव्यानुदेय प्रतिजनिष्यमाणानिति प्रैव जातान्भ्रातृव्यानुदते प्रति जनिष्यमाणात्रथचक्रचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवान् वज्रो वै रथो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरति द्रोणचितं चिन्वीतान्नकामो द्रोणे वा अन्नम्भिरयते सयोन्येवान्नमवं रुन्धे समूह्यं चिन्वीत पशुकामः पशुमानेव भवति (५३)

परिचार्य्यं चिन्वीत ग्रामकामो ग्राम्येव भवति श्मशानचितं चिन्वीत यः कामयेत पितृलोकं ऋध्न्यामिति पितृलोक एवध्नोति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्धेताः स एता जमदग्निर्विह्व्या अपश्यत्ता उपाधत्त ताभिर्वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं यद्विह्व्या उपदधातीन्द्रियमेव ताभिर्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे होतुर्धिष्णिय उपं दधाति यजमानायतनं वै (५४)

होता स्व एवास्मा आयतन इन्द्रियं वीर्यमवं रुन्धे द्वादशोपं दधाति द्वादशाक्षरा जगती

जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्धेऽष्टावष्टान्येषु धिष्णिंयेषूप दधात्यष्टाशफाः
पशवः पशूनेवाव रुन्धे षण्माजालीये षड्वा ऋतव ऋतवः खलु वै देवाः पितर ऋतूनेव
देवान्पितृन्प्रीणाति॥ (५)

प्र भवति यजमानायतनं वा अष्टाचत्वारिंशच्च॥ [११]

पवस्व वाजसातय इत्यनुष्टुक्प्रतिपद्ववति तिस्रोऽनुष्टुभश्चतस्रो गायत्रियो यत्तिस्रो-
ऽनुष्टुभस्तस्मादः श्वस्त्रिभिस्तिष्ठः स्तिष्ठति यच्चतस्रो गायत्रियस्तस्मात्सर्वाः श्वतुरः पदः
प्रतिदधत्पलायते परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टुक्परमश्चतुष्टोमः स्तोमानां परमस्त्रिरात्रो
यज्ञानां परमोऽश्वः पशूनां परमेणैवेनं परमतां गमयत्येकविंशमहर्भवति (५६)

यस्मिन्नश्वं आलभ्यते द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश
एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षाद्वधोति शक्ररयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दो-
ऽन्येन्ये वा एते पशव आ लभ्यन्त उतेवं ग्राम्या उतेवारण्या यच्छक्ररयः पृष्ठं भवन्त्यश्वस्य
सर्वत्वाय पार्थुरश्मं ब्रह्मसामं भवति रश्मिना वा अश्वः (५७)

यत ईश्वरो वा अश्वोऽयतोऽप्रतिष्ठितः परां परावतं गन्तोर्त्पार्थुरश्मं ब्रह्मसामं
भवत्यश्वस्य यत्यै धृत्यै सङ्कृत्यच्छावाकसामं भवत्युत्सन्नयज्ञो वा एष यदश्वमेधः
कस्तद्वेदेत्याहुर्यदि सर्वो वा क्रियते न वा सर्व इति यत्सङ्कृत्यच्छावाकसामं भवत्यश्वस्य
सर्वत्वाय पर्यास्या अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तममहर्भवति सर्वस्यात्यै सर्वस्य
जित्यै सर्वमेव तेनाऽऽप्नोति सर्वं जयति॥ (५८)

अहर्भवति वा अश्वोऽहर्भवति दशं च॥ [१२]

देवासुराः तेनर्त्वां रुद्रोऽश्मनृपदे वडुर्देनं प्राचीमिति वसोर्धारांमग्निर्देवेभ्यः सुवर्गाय यत्राकृताय छन्दश्चित् पवस्व द्वादश॥१२॥

देवासुरा अजायां वै श्रुमुष्टिः प्रथमो देवयतामेतद्वे छन्दसामुभ्रोत्यष्टौ पञ्चाशच्च॥५८॥

देवासुराः सर्वं जयति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥५-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

यदेकेन सङ्स्थापयति यज्ञस्य सन्तत्या अविच्छेदायैन्द्राः पशवो ये मुष्कुरा यदैन्द्राः सन्तोऽग्निभ्य आलभ्यन्ते देवताभ्यः समदं दधात्याग्नेयीस्त्रिष्टुभो याज्यानुवाक्याः कुर्याद्यदाग्नेयीस्तेनाग्नेया यत् त्रिष्टुभस्तेनैन्द्राः समृद्धौ न देवताभ्यः समदं दधाति वायवे नियुत्वते तूपरमा लभते तेजोऽग्नेर्वायुस्तेजस एष आ लभ्यते तस्माद्यद्रियङ्वायुः (१)

वातिं तद्रियङ्मुग्निर्दहति स्वमेव तत्तेजोऽन्वेति यन्न नियुत्वते स्यादुन्माद्येद्यजमानो नियुत्वते भवति यजमानस्यानुन्मादाय वायुमतीं श्वेतवती याज्यानुवाक्ये भवतः सतेजस्त्वायं हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्याघारमा घारयति प्रजापतिर्वै हिरण्यगर्भः प्रजापतेरनुरूपत्वाय सर्वाणि वा एष रूपाणि पशूनां प्रत्या लभ्यते यच्छश्रुणस्तत् (२)

पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्वानां यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानां वायुर्वै पशूनां प्रियं धाम यद्वायव्यो भवत्येतमेवेनमभि संजानानाः पशव उप तिष्ठन्ते वायव्यः कार्या(३)ः प्राजापत्या(३) इत्याहुयद्वायव्यं कुर्यात्प्राजापतेरियाद्यत्प्राजापत्यं कुर्याद्वायोः (३)

इयाद्यद्वायव्यः पशुर्भवति तेन वायोनैति यत्प्राजापत्यः पुरोडाशो भवति तेन प्राजापतेनैति यद्वादशकपालस्तेन वैश्वानरात्रैत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति दीक्षिष्यमाणोऽग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं च रभतेऽग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमो यदाग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति देवताः (४)

एवोभयतः परिगृह्य यजमानोऽव रुन्धे पुरोडाशेन वै देवा अमुष्मिल्लोक आर्धुवं चरुणास्मिन् यः कामयेतामुष्मिल्लोक ऋधूयामिति स पुरोडाशं कुर्वीतामुष्मिन्नेव लोकं ऋध्नोति यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यत् त्रिकपालस्तेन वैष्णवः समृद्धौ यः कामयेतामुष्मिल्लोकं ऋधूयामिति स चरुं कुर्वीताग्नेर्घृतं विष्णोस्तण्डुलास्तस्मात् (५)

चरुः कार्योऽस्मिन्नेव लोकं ऋध्नोत्यादित्यो भवतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठत्यथो अस्यामेवाधि यज्ञं तनुते यो वै संवत्सरमुख्यमभृत्वाग्निं चिनुते यथा सामि गर्भोऽवपद्यते

तादृगेव तदार्तिमाच्छेद्वैश्वानरं द्वादशकपालं पुरस्तान्निर्वपेत्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यथा संवत्सरमाप्त्वा (६)

काल आगते विजायत एवमेव संवत्सरमाप्त्वा काल आगतेऽग्निं चिनुते नार्तिमाच्छेद्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमव रुन्धे त्रीण्येतानि हवीरपि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानां रोहाय॥ (७)

यद्विषङ्गायुर्यच्छृणुस्तद्वायोनिर्वपति देवतास्तस्मादाप्त्वाष्टानि रशब्धः॥ [१]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणानु प्राविशत्ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशक्रोत्सोऽब्रवीद्वध्वदिशस यो मेतः पुनः सञ्चिनवदिति तं देवाः समचिन्वन्ततो वै त आर्ध्ववन् यथ्समचिन्वन्तच्चित्यस्य चित्यत्वं य एवं विद्वानग्निं चिनुत ऋध्नोत्येव कस्मै कमग्निस्र्तीयत इत्याहुरग्नियान् (८)

असानीति वा अग्निस्र्तीयतेऽग्नियानेव भवति कस्मै कमग्निस्र्तीयत इत्याहुर्देवा मा वेदन्निति वा अग्निस्र्तीयते विदुरेन देवाः कस्मै कमग्निस्र्तीयत इत्याहुर्गृह्यसानीति वा अग्निस्र्तीयते गृह्येव भवति कस्मै कमग्निस्र्तीयत इत्याहुः पशुमानसानीति वा अग्निः (९)

चीयते पशुमानेव भवति कस्मै कमग्निस्र्तीयत इत्याहुः सप्त मा पुरुषा उप जीवानिति वा अग्निस्र्तीयते त्रयः प्राञ्चस्त्रयः प्रत्यं च आत्मा सप्तम एतावन्त एवैनममुष्मिल्लोक उप जीवन्ति प्रजापतिरग्निमचिकीषत तं पृथिव्यब्रवीन्न मय्यग्निं चैष्यसेति मा धक्ष्यति सा त्वातिदह्यमाना वि धविष्ये (१०)

स पापीयान्भविष्यसीति सौऽब्रवीत्तथा वा अहं करिष्यामि यथा त्वा नातिधक्ष्यतीति स इमामभ्यमृशत् प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेतीमामेवेष्टकां कृत्वोपाधत्तानतिदाहाय यत्प्रत्यग्निं चिन्वीत तदभि मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद (११)

इतीमामेवेष्टकां कृत्वोप धत्तेऽनतिदाहाय प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतमुख्यमपश्यत्त संवत्सरमभिभस्ततो वै स प्राजायत तस्मात्संवत्सरं भार्यः प्रैव जायते तं वसंवोऽब्रुवन् त्वमजनिष्ठा वयं प्र जायामहा इति तं वसुभ्यः प्रायच्छत्तं त्रीण्यहान्यबिभरुस्तेन (१२)

त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात् त्र्यहं भार्यः प्रैव जायते तान्नुद्रा
अब्रुवन् ययमजनिद्वं वयं प्र जायामहा इति तं रुद्रेभ्यः प्रायच्छन्तं षडहान्यविभरुस्तेन
त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात् षडहं भार्यः प्रैव जायते तानादित्या अब्रुवन्
ययमजनिद्वं वयं (१३)

प्र जायामहा इति तमादित्येभ्यः प्रायच्छन्तं द्वादशाहान्यविभरुस्तेन त्रीणि
च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्माद्द्वादशाहं भार्यः प्रैव जायते तेनैव ते
सहस्रमसृजन्तोखां सहस्रतर्मीं य एवमुख्यं साहस्रं वेद प्र सहस्रं पशूनांप्रोति॥ (१४)

अग्निवान्शुमान्सानीति वा अग्निर्धविष्ये मृशेतृजापतिस्त्वा सादयतु तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद तेन तानादित्या अब्रुवन् ययमजनिद्वं
वयञ्चत्वारिंशच्च॥

[२]

यजुषा वा एषा क्रियते यजुषा पच्यते यजुषा वि मुच्यते यदुखा सा वा एषैतरहिं
यातयाम्नी सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुरग्रे युक्त्वा हि ये तवं युक्त्वा हि देवहूतमां इत्युखायां
जुहोति तेनैवेनां पुनः प्र युङ्क्ते तेनायातयाम्नी यो वा अग्निं योग आगते युनक्ति युङ्क्ते
युञ्जानेष्वग्रे (१५)

युक्त्वा हि ये तवं युक्त्वा हि देवहूतमां इत्याहेष वा अग्नेर्योगस्तेनैवेन युनक्ति
युङ्क्ते युञ्जानेषु ब्रह्मवादिनो वदन्ति न्यङ्कुग्निश्चेतव्या(३) उक्ताना(३) इति वयसां वा एष
प्रतिमयां चीयते यदग्निर्यन्त्र्यञ्च चिनुयात्पृष्टित एनमाहुतय ऋच्छेयुर्यदुत्तानं न पतितुं
शक्रुयादसुवर्ग्योऽस्य स्यात्प्राचीनमुत्तानम् (१६)

पुरुषशीर्षमुप दधाति मुखत एवेनमाहुतय ऋच्छन्ति नोत्तानं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य
भवति सौर्या जुहोति चक्षुरेवास्मिन्प्रति दधाति द्विर्जुहोति द्वे हि चक्षुषी समान्या जुहोति
समानं हि चक्षुः समृद्धौ देवासुराः संयत्ता आसन्ते वामं वसु सं न्यदधत तद्देवा
वामभृतावृजत तद्दामभृतो वामभृत्त्वं यद्दामभृतमुपदधाति वाममेव तया वसु यजमानो
भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते हिरण्यमूर्ध्नी भवति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिर्वामं ज्योतिर्षेवास्य ज्योतिर्वामं
वृङ्क्ते द्वियजुर्भवति प्रतिष्ठित्यै॥ (१७)

युञ्जानेष्वग्रे प्राचीनमुत्तानं वामभृतञ्चतुर्विंशतिश्च॥

[३]

आपो वरुणस्य पत्न्य आसन्ता अग्निर्भ्यध्यायत्ताः समभवत्तस्य रेतः

परापतत्तदियमभवद्यद्वितीयं परापतत्तदसावभवदियं वै विराडसौ स्वराड्यद्विराजावुपदधातीमे
एवोप धत्ते यद्वा असौ रेतः सिञ्चति तदस्यां प्रति तिष्ठति तत्प्र जायते ता ओषधयः (१८)

वीरुधौ भवन्ति ता अग्निरन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यो रेतस्वी
स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुभे उप दध्यादिमे एवास्मै समीची रेतः सिञ्चतो यः सिक्तरैताः
स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामन्यामुप दध्यादुत्तमायामन्याः रेत एवास्यं सिक्तमाभ्यामुभयतः
परि गृह्णाति संवत्सरं न कम् (१९)

चन प्रत्यवरोहेत्र हीमे कं चन प्रत्यवरोहतस्तदेनयोर्व्रतं यो वा अपंशीर्षाणमग्निं चिनुते-
ऽपंशीर्षामुष्मिल्लोके भवति यः सशीर्षाणं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति चित्तिं जुहोमि
मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा ऋतावृधः समुद्रस्य वयुनस्य पत्नञ्जुहोमि
विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यः हविरिति स्वयमातृणामुपधाय जुहोति (२०)

एतद्वा अग्नेः शिरः सशीर्षाणमेवाग्निं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति य एवं वेद
सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तस्य यदयंथापूर्वं क्रियतेऽसुवर्ग्यमस्य तथ्सुवर्ग्यो-
ऽग्निश्चितिमुपधायभि मृशेच्चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि विद्वान्पृष्ठेव वीता वृजिना च मतात्राये च
नः स्वपत्याय देव दिति च रास्वादिति मरुष्येति यथापूर्वमेवैनामुप धत्ते प्राञ्चमेनं चिनुते
सुवर्ग्योऽस्य भवति॥ (२१)

ओषधयः कञ्जुहोति स्वपत्याष्टादश च॥ [४]

विश्वकर्मा दिशां पतिः स नः पशून्पातु सौऽस्मान्पातु तस्मै नमः प्रजापती रुद्रो
वरुणोऽग्निर्दिशां पतिः स नः पशून्पातु सौऽस्मान्पातु तस्मै नम एता वै देवता एतेषां
पशूनामधिपतयस्ताभ्यो वा एष आ वृश्चते यः पंशुशीर्षाण्युपदधाति हिरण्येष्टका उप
दधात्येताभ्य एव देवताभ्यो नमस्करोति ब्रह्मवादिनः (२२)

वदन्त्यग्नौ ग्राम्यान्पशून् दधाति शुचारण्यानर्पयति किं तत् उच्छिष्टतीति
यद्विरण्येष्टका उपदधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं नैव ग्राम्येभ्यः पशुभ्यो भेषजं करोति नैनानं
हिनस्ति प्राणो वै प्रथमा स्वयमातृणा व्यानो द्वितीयापानस्तृतीयानु प्राण्यात्प्रथमाः
स्वयमातृणामुपधाय प्राणेनैव प्राणः समर्धयति व्यन्यात् (२३)

द्वितीयामुपधाय व्यानेनैव व्यानः समर्धयत्यपान्यात्तृतीयामुपधायपानेनैवापानः

समर्धयत्यथो॑ प्राणैरे॒वैन॑ꣳ समि॑न्दे भूर्भुवः सुव॑रिति॒ स्वयमा॑तृ॒ण्णा उप॑ दधाती॒मे वै लो॒काः
स्वयमा॑तृ॒ण्णा ए॒ताभिः॑ खलु॒ वै व्या॑हृतीभिः प्र॒जाप॑तिः प्राजा॑यत॒ यदे॒ताभिर्व्या॑हृतीभिः
स्वयमा॑तृ॒ण्णा उप॑दधाती॒माने॒व लो॒कानु॑प॒धायै॑षु (२४)

लो॒केष्वधि॑ प्र जा॑यते प्रा॒णाय॑ व्या॒नाया॑पानाय॒ वाचे॑ त्वा चक्षु॑षे त्वा॒ तया॑ देव॒तयाऽ-
ङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑दाग्निना॒ वै दे॒वाः सु॒वर्गं॑ लो॒कम॑जिगाꣳस॒न्तेन॑ पति॒तुं नाश॑क्नुवन्त॒ एताश्च॑तस्रः
स्वयमा॑तृ॒ण्णा अप॑श्यन्ता दि॒क्षूप॑दधत॒ तेन॑ स॒र्वत॑श्चक्षुषा सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑य॒न्यच्च॑तस्रः
स्वयमा॑तृ॒ण्णा दि॒क्षूप॑दधाति स॒र्वत॑श्चक्षुषै॒व तद॑ग्निना॒ यज॑मानः सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति॥ (२५)

ब्रह्मवादिनो व्यन्यादेषु यजमानस्रोणि च॥ _____ [५]

अ॒ग्न आ॑ या॒हि वी॑तय॒ इत्या॑हाहृ॒तैवे॑नम॒ग्निं द॑तं वृ॒णीम॑ह॒ इत्या॑ह॒ हूत्वै॑वे॒न
वृ॒णीते॑ऽग्निना॒ग्निः समि॑ध्यत॒ इत्या॑ह॒ समि॑न्द॒ एवे॑नम॒ग्निर्वृ॑त्राणि॒ जङ्घ॑न॒दित्या॑ह॒ समि॑द्ध
ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं द॑धात्य॒ग्नेः स्तोम॑म्म॒नाम॑ह॒ इत्या॑ह॒ मनु॑त॒ एवे॑नमे॒तानि॒ वा अ॑ह्वाꣳ
रूपा॑णि (२६)

अ॒न्व॒हमे॒वेन॑ चिनुतेऽवा॒ह्वाꣳ रू॒पाणि॑ रुन्धे ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति॒ कस्मा॑त्स॒त्याद्या॑तया॒ग्नीर॑न्य
इष्ट॑का॒ अया॑तया॒ग्नी लो॒कं पृ॑णेत्यैन्द्रा॒ग्नी हि बा॑र॒हस्प॑त्येति॒ ब्रूया॑दिन्द्रा॒ग्नी च॒ हि दे॒वानां॑
बृ॒हस्प॑तिश्चा॒यात॑यामा॒नोऽनु॑चर॒वती॒ भव॑त्यजा॒मित्वा॑यानुष्ट॒भानु॑ चरत्या॒त्मा वै लो॒कं पृ॑णा
प्रा॒णोऽनु॑ष्टुप्तस्मा॑त्प्रा॒णः सर्वा॑ण्यङ्गा॒न्यनु॑ चरति॒ ता अ॑स्य॒ सूद॑दोहसः (२७)

इत्या॑ह॒ तस्मा॑त्प॒रुषि॑परुषि॒ रसः॑ सोम॑ꣳ श्री॒णन्ति॑ पृ॒श्नय॑ इत्या॒हान्नं॑ वै पृ॒श्ज्यन्न॑मे॒वाव॑
रुन्धेऽर्को॑ वा अ॒ग्निर्कोऽन्न॑मन्नमे॒वाव॑ रुन्धे॒ जन्म॑ दे॒वानां॑ वि॒शास्त्रि॑ष्वा रो॒चने॑ दि॒व
इत्या॑हे॒माने॒वास्मै॑ लो॒कां ज्योति॑ष्मतः करोति॒ यो वा॑ इष्ट॑कानां॒ प्रति॑ष्ठां वेद॒ प्रत्ये॑व
ति॑ष्ठति॒ तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑देत्या॒हैषा॑ वा इष्ट॑कानां॒ प्रति॑ष्ठा य॒ एवं वेद॑ प्रत्ये॑व
ति॑ष्ठति॥ (२८)

रूपाणि सूददोहसस्तया पोडश च॥ _____ [६]

सु॒वर्गाय॑ वा ए॒ष लो॒काय॑ ची॒यते॒ यद॑ग्निर्वज्रं॒ एका॑दशिनी॒ यद॑ग्नावैका॒दशिनी॑
मि॒नुया॑द्वज्रै॒णेन॑ꣳ सु॒वर्गालो॒काद॑न्त॒र्दध्या॑द्यन्न मि॒नुया॑त्स्वरु॒भिः प॑शू॒न्व्यर्ध॑येदे॒कयूपं॑ मि॒नोति॑
नेन॑ वज्रै॒ण सु॒वर्गालो॒काद॑न्त॒र्दधा॑ति॒ न स्वरु॑भिः प॑शू॒न्व्यर्ध॑यति॒ वि वा॑ ए॒ष इ॒न्द्रिये॑ण॒

वीर्येणर्ध्यते योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामत्यैन्द्रिया (२९)

ऋचाक्रमणं प्रतीष्टकामुपं दध्यान्नेन्द्रियेण वीर्येण व्यूध्यते रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्य तिस्रः शंख्याः प्रतीचीं तिरश्च्यनूचीं ताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा तिसृधन्वमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्ताभ्यं एव नमस्करोत्यथो ताभ्यं एवात्मानं निष्क्रीणीते यत्तं रुद्र पुरः (३०)

धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्र पश्चाद्धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्रोत्तराद्धनुस्तत् (३१)

वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र वत्सरेण नमस्करोमि रुद्रो वा एष यदग्निः स यथा व्याघ्रः क्रुद्धस्तिष्ठत्येवं वा एष एतर्हि सञ्चितमेतैरुपं तिष्ठते नमस्करोरेवैनं शमयति येऽग्नयः (३२)

पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तेषां त्वमस्युत्तमः प्र णो जीवातवे सुवा। आपं त्वा-
ऽग्ने मनसापं त्वाऽग्ने तपसापं त्वाऽग्ने दीक्षयापं त्वाग्न उपसद्विरापं त्वाऽग्ने सुत्ययापं
त्वाऽग्ने दक्षिणाभिरापं त्वाऽग्नेऽवभृथेनापं त्वाऽग्ने वशयापं त्वाऽग्ने स्वगाकारेणेत्याहैषा वा
अग्नैराप्तिस्तथैवैनमाप्नोति॥ (३३)

ऐन्द्रिया पुर उत्तराद्धनुस्तदग्नयं आहाष्टौ च॥ [७]

गायत्रेण पुरस्तादुपं तिष्ठते प्राणमेवास्मिन्दधाति बृहद्रथन्तराभ्यां पक्षावोजं
एवास्मिन्दधात्युत्तुस्थायं जायज्जियेन पुच्छंमृतुष्वेव प्रति तिष्ठति पृष्ठैरुपं तिष्ठते तेजो
वै पृष्ठानि तेजं एवास्मिन्दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मत्तं
वारवन्तीयेनावारयत् तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वञ् श्येतेन श्येती अंकुरुत् तच्छ्रौतस्य
श्यैतुत्वम् (३४)

यद्वारवन्तीयेनोपतिष्ठते वारयत् एवैनं श्येतेन श्येती कुरुते प्रजापतेरुहदयेनापिपक्षं
प्रत्युपं तिष्ठते प्रेमाणमेवास्यं गच्छति प्राच्यां त्वा दिशा सांदयामि गायत्रेण छन्दसाग्निना
देवतयाग्नेः शीर्ष्णाग्नेः शिर उपं दधामि दक्षिणया त्वा दिशा सांदयामि त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रेण
देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुपं दधामि प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि (३५)

जागतेन छन्दसा सवित्रा देवतयाग्नेः पुच्छेनाग्नेः पुच्छमुप दधाम्युदीच्या त्वा दिशा सांदयाम्यानुष्टुभेन छन्दसा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुप दधाम्यूर्ध्वया त्वा दिशा सांदयामि पाङ्केन छन्दसा बृहस्पतिना देवतयाग्नेः पृष्ठेनाग्नेः पृष्ठमुप दधामि यो वा अपात्मानमग्निं चिनुतेऽपात्तामुष्मिल्लोके भवति यः सात्मानं चिनुते सात्तामुष्मिल्लोके भवत्यात्मेष्टका उप दधात्येष वा अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्तामुष्मिल्लोके भवति य एवं वेद॥ (३६)

इत्येतत् प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि यः सात्मानञ्चिनुते द्वाविंशतिश्च॥ [८]

अग्रं उदधे या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्माग्ने दुध्र गह्य किंशिल वन्य या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म पञ्च वा एतेऽग्नयो यच्चितय उदधिरेव नाम प्रथमो दुध्रः (३७)

द्वितीयो गह्यस्तृतीयः किंशिलश्चतुर्थो वन्यः पञ्चमस्तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्यु च यजमानं च प्र दहेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनञ्छमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानो वाङ्ग आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रं बाहुवोर्बलमूरुवोरोजोऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः (३८)

तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीरप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति वाङ्ग आसन्नसोः प्राण इत्याह प्राणानेवाऽऽत्मन्धत्ते यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्त्वाहुतिभागा वा अन्ये रुद्रा हविर्भागाः (३९)

अन्ये शतरुद्रीयः हुत्वा गावीधुकं चरुमेतेन यजुषा चरमायामिष्टकायां नि दध्याद्वागधेयेनैवैनं शमयति तस्य त्वे शतरुद्रीयः हुतमित्याहुर्यस्यैतदग्नौ क्रियत इति वसंवस्त्वा रुद्रेः पुरस्तात्पान्तु पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतः पान्त्वादित्यास्त्वा विश्वेर्देवैः पश्चात्पान्तु द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिर्रुत्तरतः पांतु (४०)

देवास्त्वेन्द्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्टाच्च पान्तु न वा एतेन पूतो न मेध्यो न प्रोक्षितो यदेनमतः प्राचीनं प्रोक्षति यत्सश्चित्तमाज्येन प्रोक्षति तेन पूतस्तेन मेध्यस्तेन

प्रोक्षितः॥ (४१)

दुभस्तनूरुविर्भागाः पातु द्वात्रिंशच्च॥

[९]

समीची नामासि प्राची दित्तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्योज्ज्विनी नामासि दक्षिणा दित्तस्यास्ते इन्द्रोऽधिपतिः पृदाकुः प्राची नामासि प्रतीची दित्तस्यास्ते (४२)

सोमोऽधिपतिः स्वर्जोऽवस्थावा नामास्युदीची दित्तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरश्चराजिरधिपत्नी नामासि बृहती दित्तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो वशिनी नामासीयं दित्तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माषग्रीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च (४३)

नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्येता वै देवता अग्निं चित् रक्षन्ति ताभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्यु च यजमानं च ध्यायेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनाञ्छमयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवः सलिलो निलिम्पा नाम (४४)

स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवः सगरो वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पश्चाद्गृहाः स्वप्नो व इषवो गह्वरोऽवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व इषवः समुद्रोऽधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वरुणं व इषवोऽवस्वान्क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहाः (४५)

अन्नं व इषवो निमिषो वातनामन्तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत् ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि हुतादो वा अन्ये देवा अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति दध्ना मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनान्प्रीणात्यथो खल्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद इति (४६)

अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणातीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापां प्रप्यातमग्रे सरिरस्य मय्यै। उथ्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियः सदन्मा विंशस्वा यो वा अग्निं प्रयुज्य न विमुञ्चति यथाश्चो युक्तोऽविमुच्यमानः क्षुध्यन्पराभवत्येवमस्याग्निः परा भवति तं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति सौऽग्निं चित्वा लूक्षः (४७)

भुवतीम॑ꣳ स्तन॑मूर्ज॑स्वन्तं धया॑पामित्याज्य॑स्य पूर्णा॑ꣳ सुचं॑ जुहोत्येष॑ वा अ॒ग्नेर्विमो॑को
विमुच्यै॑वास्मा॒ अन्न॑मपि॑ दधाति॒ तस्मा॑दाहु॒र्यश्चै॑वं वेद॑ यश्च॒ न सु॑धाय॑ꣳ ह॒ वै वा॒जी सु॒हि॒तो
दधा॑तीत्य॒ग्निर्वा॑व वा॒जी तमे॒व तत्प्री॑णाति॒ स ए॒नं प्री॑तः प्री॑णाति॒ वसी॑यान्भवति॥ (४८)

प्रतीची॑ दिक्तस्यांस्ते द्वि॒ष्मो यश्च॑ निलि॒म्पा नाम॑ह॒ गृहा॑ इति॑ लू॒क्षो वसी॑यान्भवति॥ [१०]

इन्द्रा॑य॒ राज्ञे॑ सू॒करो॑ वरु॒णाय॑ राज्ञे॒ कृष्णो॑ य॒माय॑ राज्ञे॒ ऋश्यं॑ ऋष॒भाय॑ राज्ञे॒ गव॑यः
शा॑र्दूलाय॒ राज्ञे॑ गो॒रः पु॑रुषरा॒जाय॑ म॒र्कटः॑ क्षिप्र॒श्येन॑स्य॒ वर्तिका॑ नील॒ङ्गोः क्रि॒मिः सोम॑स्य॒
राज्ञे॑ कुलु॒ङ्गः सिन्धोः॑ शि॒ꣳशु॒मारो॑ हिम॒वतो॑ ह॒स्ती॥ (४९)

इन्द्रा॑य॒ष्टावि॑ꣳशतिः॥ [११]

म॒युः प्रा॑जाप॒त्य ऊ॒लो हली॑क्ष्णो वृष॒दꣳश॑स्ते धातुः॒ सर॑स्वत्यै॒ शारिः॑ श्येता
पु॑रुष॒वाख॑सर॒स्वते॑ शु॒कः श्ये॑तः पु॑रुष॒वागा॑र॒ण्योऽजो॑ न॒कुलः॑ शका॒ ते पौ॒ष्णा वा॒चे
क्रौ॒ञ्चः॥ (५०)

म॒युः स्र॑यो॒विꣳशतिः॥ [१२]

अ॒पां न॒त्रे ज॒षो ना॒क्रो म॑करः॒ कुली॑कय॒स्तेऽकू॑पारस्य॒ वा॒चे पै॑ङ्गरा॒जो भ॒गाय॑ कु॒षीत॑क
आ॒ती वा॑ह॒सो दर्वि॑दा॒ ते वा॑य॒व्या दि॒ग्भ्यश्च॑क्रवा॒कः॥ (५१)

अ॒पामे॑का॒त्रवि॑ꣳशतिः॥ [१३]

बला॑याज॒गर आ॒खुः सृ॒जया॑ श॒यण॑डं॒कस्ते॑ मै॒त्रा मृ॒त्यवै॑ऽसि॒तो म॒न्यवै॑ स्व॒जः कु॑म्भी॒नसः॑
पुष्कर॑सा॒दो लो॑हिता॒हिस्ते॑ त्वा॒ष्ट्राः प्र॑ति॒श्रुत्का॑यै॒ वाह॑सः॥ (५२)

[१४]

पु॑रुष॒मृग॑श्च॒न्द्रम॑से गो॒धा काल॑का दा॒र्वाघा॑टस्ते वन॒स्पती॑नामे॒ण्यहे॑ कृष्णो॒ रात्रि॑यै पि॒कः
क्षि॒वङ्का नील॑शी॒र्ष्णी तै॑ऽर्य॒म्णे धा॒तुः क॑त्क॒टः॥ (५३)

[१५]

सौरी॑ ब॒लाक॑श्यो॒ म॒यूरः॑ श्येन॒स्ते ग॑न्ध॒र्वाणां॑ वसू॒नां क॑पि॒ञ्जलो॑ रु॒द्राणां॑ ति॒त्तिरी॑
रोहि॑त्कुण्ड॒णाची॑ गो॒लत्तिका॑ ता अ॒प्सर॑सा॒मर॑ण्याय॒ सृम॑रः॥ (५४)

[१६]

पृषतो वैश्वदेवः पित्वो न्यङ्कुः कशस्तेऽनुमत्या अन्यवापोऽर्धमासानां मासां कश्यपः
क्रयिः कुटरुर्दात्यौहस्ते सिनीवाल्यै बृहस्पतये शित्पुटः॥ (५)

[१७]

शकां भौमी पात्रः कशो मान्थीलवस्ते पितृणामृतूनां जहंका संवत्सराय लोपां कपोत
उलूकः शशस्ते नैर्ऋताः कृकवाकः सावित्रः॥ (५६)

बलाय पुरुषमुगः सौरी पुपुतः शकाष्टादशाष्टादशः॥ [१८]

रुरु रौद्रः कृकलासः शकुनिः पिप्पका ते शरव्यायै हरिणो मारुतो ब्रह्मणे शार्गस्तरक्षुः
कृष्णः श्वा चतुरक्षो गर्दभस्त इतरजनानामग्नये धृङ्गा॥ (५७)

रुरुर्विशतिः॥ [१९]

अलज आन्तरिक्ष उद्रो मद्गुः प्लवस्तेऽपामदित्यै ह२ससाचिरिन्द्राण्यै कीरशा गृध्रः
शितिकक्षी वाघ्राणसस्ते दिव्या द्यावापृथिव्यां श्वावित्॥ (५८)

[२०]

सुपर्णः पार्जन्यो ह२सो वृको वृषद२शस्त ऐन्द्रा अपामुद्रोऽर्यम्णे लोपाशः सि२हो
नकुलो व्याघ्रस्ते महेन्द्राय कामाय परस्वान्॥ (५९)

अलजः सुपर्णोऽष्टादशाष्टादशः॥ [२१]

आग्नेयः कृष्णग्रीवः सारस्वती मेषी बभ्रुः सौम्यः पौष्णः श्यामः शितिपृष्ठो बारहस्पत्यः
शित्यो वैश्वदेव ऐन्द्रोऽरुणो मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्नः स२हितोऽधोरांमः सावित्रो वारुणः
पेत्वः॥ (६०)

आग्नेयो द्वावि२शतिः॥ [२२]

अश्वस्तूपरो गोमृगस्ते प्राजापत्या आग्नेयो कृष्णग्रीवो त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ शितिपृष्ठौ
बारहस्पत्यौ धात्रे पृषोदरः सौर्यो बलक्षः पेत्वः॥ (६१)

अश्वः षोडशः॥ [२३]

अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनृङ्गानधोरांमौ सावित्रौ पौष्णौ रजतनांभी वैश्वदेवौ
पिशङ्गौ तूपरौ मारुतः कल्माष आग्नेयः कृष्णोऽजः सारस्वती मेषी वारुणः कृष्ण
एकशितिपात्पेत्वः (६२)

अग्नयोऽनीकवते द्वाविंशतिः॥ [२४]

यदेकैः प्रजापतिः प्रेणानु यजुषापो विश्वकर्माग्ना आ याहि सुवर्गाय वज्रो गायत्रेणाग्ने उदधे समीचीन्द्राय मयूरपां बलाय पुरुषमृगः सौरी

पृषतः शक्रा रुक्मरुजः संपूर्ण आग्नेयोऽश्वोऽग्नयेऽनीकवते चतुर्विंशतिः॥ २४ ॥

यदेकैः स पापीयानेतद्वा अग्नेर्धनुस्तद्देवास्त्वेन्द्रं ज्येष्ठा अपां नप्रेऽश्वस्तूपरो द्विर्षष्टिः॥ ६२ ॥

यदेकैः शक्तिपात्पत्वंः॥

हरिः ॐ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः ॥ ५-५ ॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः। अग्निं या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृतो अवपश्यञ्जनानाम्। मधुश्चतुः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। यासां देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति (१)

शुक्रास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तनुवोपं स्पृशत त्वचं मे। सर्वा अग्नीं रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्त। यददः सम्प्रयतीरहावनदता हृते। तस्मादा नद्यो नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः। यत्प्रेषिता वरुणेन ताः शीभं समवल्गता। (२)

तदाप्रोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु स्थन। अपकामं स्यन्दमाना अवीवरत वो हिकम्। इन्द्रो वः शक्तिभिर्देवीस्तस्माद्वार्णामं वो हितम्। एको देवो अप्यतिष्ठत्स्यन्दमाना यथावशम्। उदानिषुर्महीरिति तस्मादुदकमुच्यते। आपो भद्रा घृतमिदापं आसुरग्नीषोमौ बिभ्रत्याप इत्ताः। तीव्रो रसो मधुपृचाम् (३)

अरङ्गम आ मा प्राणेन सह वर्चसा गन्। आदित्पश्याम्युत वां शृणोम्या मा घोषो गच्छति वाङ् आसाम्। मन्ये भेजानो अमृतस्य तर्हि हिरण्यवर्णा अतृपं यदा वः। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथा। आपो जनयथा च नः। दिवि श्रयस्वान्तरिक्षे यतस्व पृथिव्या सम्भवं ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वा॥ (४)

उन्दन्ति समवल्गता मधुपृचा मातरो द्वाविंशतिश्च॥ [१]

अपां ग्रहान्गृह्णात्येतद्वाव राजसूयं यदेते ग्रहाः सर्वोऽग्निर्वरुणसवो राजसूयमग्निसवश्चित्पूयतेऽथो उभावेव लोकावभि जयति यश्च राजसूयेनेजानस्य यश्चाग्निचित आपो भवन्त्यापो वा अग्नेर्भ्रातृव्या यदपोऽग्नेरधस्तादुपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्ये भवन्त्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यमृतम् (५)

वा आप॑स्तस्मा॑द॒द्विर॑व॒तान्त॑म॒भि पि॑ञ्चन्ति॒ नार्ति॑मा॒र्च्छति॑ सर्व॒मायु॑रेति॒ यस्यै॑ता
उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेदा॑न्त्रं॒ वा आपः॑ प॒शव॑ आपोऽ॒न्नं प॑शवोऽ॒न्नादः॑ प॒शुमा॑न्भवति॒
यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेद॑ द्वा॒दश॑ भवन्ति॒ द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्सरः
सं॒वत्स॑रेणै॒वास्मै॑ (६)

अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑ पात्राणि॒ भवन्ति॑ पात्रे॒ वा अ॒न्नम॑द्यते॒ सयो॑न्ये॒वान्न॑मव॒ रुन्ध आ॑
द्वा॒दशा॑त्पुरुषा॒दन्न॑म॒त्यथो॑ पात्रा॒न्न छि॑द्यते॒ यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेद॑ कु॒म्भाश्च॑
कु॒म्भीश्च॑ मिथु॒नानि॑ भवन्ति॒ मिथु॑नस्य॒ प्रजा॑त्यै॒ प्र प्र॑जया॒ पशु॑भिर्मिथु॒नैर्जा॑यते॒ यस्यै॑ता
उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ (७)

चैना॒ एवं वेद॑ शु॒ग्व अ॒ग्निः सो॑ऽध्व॒र्यु यज॑मानं॒ प्र॒जाः शु॒चा॑र्पयति॒ यद॑प उ॒प॒दधा॑ति॒
शुच॑मे॒वास्य॑ शमयति॒ नार्ति॑मा॒र्च्छत्य॑ध्व॒र्युर्न यज॑मानः॒ शाम्य॑न्ति॒ प्र॒जा यत्रै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ उपा॑
वा ए॒तानि॑ हृद॒यानि॑ यदे॒ता आपो॑ यदे॒ता अ॒प उ॒प॒दधा॑ति॒ दि॒व्याभि॑रे॒वैनाः॑ स॒ सृ॑जति॒
व॒र्षुकः॑ प॒र्जन्यः॑ (८)

भ॒वति॑ यो वा ए॒तासा॑मा॒यत॑नं॒ कृ॒षिं वेदा॑यत॒नवान्भव॑ति॒ कल्प॑तेऽस्मा॒ अनु॑सीतमु॒प
दधा॑त्येतद्वा आ॒सामा॑यत॒नमे॒षा कृ॒षिर्न ए॒वं वेदा॑यत॒नवान्भव॑ति॒ कल्प॑तेऽस्मै॒ द्वन्द्व॑म॒न्या उ॒प
दधा॑ति॒ चत॑स्रो म॒ध्ये धृ॒त्या अ॒न्नं वा इष्ट॑का ए॒तत्खलु॑ वै सा॒क्षाद॑न्नं॒ यदेष॑ च॒रुर्यदे॑तं
च॒रुमु॑प॒दधा॑ति॒ सा॒क्षात् (९)

ए॒वास्मा॑ अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑ मध्य॒त उ॒प दधा॑ति मध्य॒त ए॒वास्मा॑ अ॒न्नं दधा॑ति॒
तस्मा॑न्मध्य॒तोऽन्न॑म॒द्यते॑ बा॒रह॑स्प॒त्यो भ॑वति॒ ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिर्ब्रह्म॒णैवा॑स्मा॒ अन्न॑मव॒
रुन्धे॑ ब्रह्मव॒र्चस॑म॒सि ब्रह्म॑व॒र्चसा॑य॒ त्वेत्या॑ह तेज॒स्वी ब्रह्म॑व॒र्चसी भ॑वति॒ यस्यै॑ष उ॒पधी॑यते॒
य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥ (१०)

अ॒मृत॑म॒स्मै जा॒यते॑ यस्यै॒ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ प॒र्जन्य॑ उ॒प॒दधा॑ति॒ सा॒क्षात्स॑त॒चत्वारि॑श॒च॥ [२]

भू॒तेष्ट॑का उ॒प दधा॑त्यत्रा॒न्नं वै मृ॒त्युर्जा॑यते॒ यत्र॑यत्रै॒व मृ॒त्युर्जा॑यते॒ तत॑ ए॒वैन॑मव॒
य॒जते॑ तस्मा॑द॒ग्नि॒चि॒त्सर्व॑मा॒युरे॑ति॒ सर्वे॑ ह्य॒स्य मृ॒त्यवो॑ऽवै॒ष्टास्त॑स्मा॑द॒ग्नि॒चि॒न्नाभि॑चरित॒वै
प्र॒त्यगै॑नमभि॒चारः॑ स्तृ॒णुते॑ सू॒यते॑ वा ए॒ष योऽग्निं॑ चि॒नुते॑ दे॒वसु॑वा॒मेता॑नि॒ हवी॑ःपि॒
भव॑न्त्ये॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वाना॑ स॒वास्त ए॒व (११)

अस्मै सुवान्त्र यच्छन्ति त एनं सुवन्ते सर्वोऽग्निर्वरुणसुवो राजसूर्यं ब्रह्मसुवश्चित्यो देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह सवितृप्रसूत एवेनं ब्रह्मणा देवताभिरभि पिश्रत्यन्नस्यान्नस्याभि पिश्रत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ पुरस्तात्प्रत्यश्चमभि पिश्रति पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते शीर्षतोऽभि पिश्रति शीर्षतो ह्यन्नमद्यत आ मुखादन्ववन्नावयति (१२)

मुखत एवास्मां अन्नाद्यं दधात्यग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिश्रामीत्याहैष वा अग्नेः सुवस्तेनैवेनमभि पिश्रति बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिश्रामीत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनमभि पिश्रतीन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभि पिश्रामीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठाद्वा

वै राजसूर्यस्य रूपं य एवं विद्वानग्निं चिनुत उभावेव लोकावभि जयति यश्च राजसूर्येनेजानस्य यश्चाग्निचित् इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत्तद्देवाः सौत्रामण्या समभरन्त्सूर्यते वा एष योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेतेन्द्रियमेव वीर्यं सम्भृत्यात्मन्धत्ते॥ (१४)

त एवान्ववन्नावयत्येतदृष्टार्चत्वारिंशच्च॥

[३]

सजूरब्दोऽयावभिः सजूरूपा अरुणीभिः सजूः सूर्य एतंशेन सजोषावश्विना दं सौभिः सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिर्घृतेन स्वाहा संवत्सरो वा अब्दो मासा अयावा उषा अरुणी सूर्य एतंश इमे अश्विना संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः पशव इडा पशवो घृतं संवत्सरं पशवोऽनु प्र जायन्ते संवत्सरेणैवास्मै पशून् जनयति दर्भस्तम्बे जुहोति यत् (१५)

वा अस्या अमृतं यद्वीर्यं तद्दर्भास्तस्मिंश्जुहोति प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यस्यैवं जुह्वत्येता वै देवता अग्नेः पुरस्ताद्वागास्ता एव प्रीणात्यथो चक्षुरेवाग्नेः पुरस्तात्प्रति दधात्यनन्धो भवति य एवं वेदापो वा इदमग्रे सलिलमासीत्स प्रजापतिः पुष्करपर्णे वातो भूतोऽलेलायत्सः (१६)

प्रतिष्ठां नाविन्दत स एतदपां कुलायमपश्यत्तस्मिन्नग्निमचिनुत तदियमभवत्ततो वै स प्रत्यतिष्ठदां पुरस्तादुपादधात्तच्छिरोऽभवत्सा प्राची दिग्या दक्षिणत उपादधात्स दक्षिणः पक्षोऽभवत्सा दक्षिणा दिग्या पश्चादुपादधात्तत्पुच्छमभवत्सा प्रतीची दिग्यामुत्तरत उपादधात् (१७)

स उत्तरः पक्षोऽभवत्सोदीची दिग्यामुपरिष्ठादुपादधात्तत्पृष्ठमभवत्सोर्ध्वा दिगियं वा

अग्निः पञ्चैष्टकस्तस्माद्यदस्यां खनन्त्यभीष्टकां तृन्दन्त्यभि शर्कराः सर्वा वा इयं वयोभ्यो नक्तं दृशे दीप्यते तस्मादिमां वयांसि नक्तं नाध्यासते य एवं विद्वानग्निं चिनुते प्रत्येव (१८)

तिष्ठत्यभि दिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्माद्ब्राह्मणाय सर्वासु दिक्ष्वर्धुकः स्वामेव तद्विशमन्वेत्यापां वा अग्निः कुलायन्तस्मादापोऽग्निः हारुकाः स्वामेव तद्योनिं प्र विंशन्ति॥ (१९)

यदलेलायुधस्य उत्तरत उपादधादेव द्वात्रिंशच्च॥ [४]

संवत्सरमुख्यंभृत्वा द्वितीयं संवत्सर आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेदेन्द्रमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं वैष्णवं त्रिकपालं तृतीयं संवत्सरंऽभिजिता यजेत यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्र्याग्नेयं गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवनमेव तेन दाधार गायत्रं छन्दो यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुगेन्द्रं त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं माध्यन्दिनमेव सवनं तेन दाधार त्रिष्टुभम् (२०)

छन्दो यद्द्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती वैश्वदेवं जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवनं तेन दाधार जगतीं छन्दो यद्बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मैव तेन दाधार यद्वैष्णवस्त्रिकपालो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तेन दाधार यत्तृतीयं संवत्सरंऽभिजिता यजतेऽभिजित्यै यत्संवत्सरमुख्यं बिभर्तीममेव (२१)

तेन लोकः स्पृणोति यद्वितीयं संवत्सरंऽग्निं चिनुतेऽन्तरिक्षमेव तेन स्पृणोति यत्तृतीयं संवत्सरं यजतेऽमुमेव तेन लोकः स्पृणोत्येतं वै परं आद्धारः कक्षीवा औशिजो वीतहव्यः श्रायसस्त्रसदस्युः पौरुकुथस्यः प्रजाकामा अचिन्वत ततो वै ते सहस्रं सहस्रं पुत्रानविन्दन्त प्रथते प्रजयां पशुभिस्तां मात्रामाप्नोति यां तेऽगच्छन् य एवं विद्वानेतमग्निं चिनुते॥ (२२)

दाधार त्रिष्टुभमिममेवैव चत्वारि च॥ [५]

प्रजापतिरग्निमचिनुत स क्षुरपविर्भूत्वातिष्ठत्तं देवा बिभ्यतो नोपायन्ते छन्दोभिरात्मानं छादयित्वोपायन्तच्छन्दसां छन्दस्त्वं ब्रह्म वै छन्दांसि ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनङ्कार्णी उपानहावुपं मुञ्चते छन्दोभिरेवात्मानं छादयित्वाग्निमुपं चरत्यात्मनोऽहिंसायै देवनिधिर्वा एष नि धीयते यदग्निः (२३)

अन्ये वा वै निधिमगुप्तं विन्दन्ति न वा प्रति प्र जानात्युखामा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां

कुरुते गुप्त्या अथो खल्वाहुर्नाक्रम्येति नैर्ऋत्युखा यदाक्रामेन्नैर्ऋत्या आत्मानमपि
दध्यात्तस्मान्नाक्रम्यां पुरुषशीर्षमुप दधाति गुप्त्या अथो यथा ब्रूयादेतन्मे गोपायेति तादृगेव
तत् (२४)

प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्घ्राथर्वणस्तस्येष्टका अस्थान्येत९ ह वाव
तदृषिर्भ्यनूवाचेन्द्रो दधीचो अस्थभिरिति यद्विष्टकाभिरग्निं चिनोति सात्मानमेवाग्निं
चिनुते सात्मानमुष्मिल्लोके भवति य एवं वेद् शरीरं वा एतदग्रेर्यच्चित्य आत्मा वैश्वानरो
यच्चिते वैश्वानरं जुहोति शरीरमेव स९स्कृत्य (२५)

अभ्यारोहति शरीरं वा एतद्यजमानः स९स्कुरुते यदग्निं चिनुते यच्चिते वैश्वानरं
जुहोति शरीरमेव स९स्कृत्यात्मनाभ्यारोहति तस्मात्तस्य नाव द्यन्ति जीवन्नेव देवानप्येति
वैश्वानर्यर्चा पुरीषमुप दधातीयं वा अग्निवैश्वानरस्तस्येषा चितिर्यत्पुरीषमग्निमेव वैश्वानरं
चिनुत एषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्य तनुवमव रुन्धे॥ (२६)

अग्निस्तथ्मु९स्कृत्याग्नेदंशं च॥ [६]

अग्नेर्वै दीक्ष्यां देवा विराजंमाप्नुवन्तिस्त्रो रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रिपदा विराड्विराजंमाप्नोति
षड्रात्रीर्दीक्षितः स्यात् षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति दश रात्रीर्दीक्षितः
स्याद्दशाक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति द्वादश रात्रीर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरो
विराड्विराजंमाप्नोति त्रयोदश रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रयोदश (२७)

मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति पञ्चदश रात्रीर्दीक्षितः स्यात्पञ्चदश वा
अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति सप्तदश
रात्रीर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति
चतुर्विंशति९ रात्रीर्दीक्षितः स्याच्चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति
त्रिंशत्९ रात्रीर्दीक्षितः स्यात् (२८)

त्रिंशदक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति मासं दीक्षितः स्याद्यो मासः स संवत्सरः संवत्सरो
विराड्विराजंमाप्नोति चतुरो मासो दीक्षितः स्याच्चतुरो वा एतं मासो वसंवोऽविभरुस्ते
पृथिवीमाजयन्गायत्री छन्दोऽष्टौ रुद्रास्तैऽन्तरिक्षमाजयन्निष्ठुं छन्दो द्वादशादित्यास्ते
दिवमाजयन्जगतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृत्तमगच्छञ्छैष्ठ्यं देवानां तस्माद्द्वादश मासो

भृत्वाग्निं चिन्वीत द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निश्चित्यस्तस्याहोरात्राणीष्टका
आतेष्टकमेनं चिनुतेऽथो व्यावृतमेव गच्छति श्रेष्ठ्यं समानानाम्॥ (२९)

स्यात् त्रयोदश त्रिंशत् रात्रौर्दीक्षितः स्याद्वे तैऽष्टाविंशतिश्च॥ [७]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तं यन्नान्वारोहैः सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत
पृथिवीमाक्रमिषं प्राणो मा मा हांसीदन्तरिक्षमाक्रमिषं प्रजा मा मा हांसीद्विमाक्रमिषं
सुवर्गन्मेत्याहैष वा अग्नेरन्वारोहस्तेनैवेनमन्वारोहति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै
यत्पक्षसंमितां मिनुयात् (३०)

कनीयांसं यज्ञक्रतुमुपैयात्पापीयस्यस्यात्मनः प्रजा स्याद्वेदिसंमितां मिनोति
ज्यायांसमेव यज्ञक्रतुमुपैति नास्यात्मनः पापीयसी प्रजा भवति साहस्रं चिन्वीत प्रथमं
चिन्वानः सहस्रसंमितो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति द्विषाहस्रं चिन्वीत
द्वितीयं चिन्वानो द्विषाहस्रं वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमेवाभि जयति त्रिषाहस्रं चिन्वीत तृतीयं
चिन्वानः (३१)

त्रिषाहस्रो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति जानुदघ्नं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानो
गायत्रियैवेनं लोकमभ्यारोहति नाभिदघ्नं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रिष्टुभैवान्तरिक्षमभ्यारोहति
ग्रीवदघ्नं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानो जगत्पैवामुं लोकमभ्यारोहति नाग्निं चित्वा
रामामुपैयादयोनौ रेतो धास्यामीति न द्वितीयं चित्वान्यस्य स्त्रियम् (३२)

उपैयान्न तृतीयं चित्वा कां चनोपैयाद्रेतो वा एतन्नि धत्ते यदग्निं चिनुते यदुपैयाद्रेतंसा
व्यूध्येताथो खल्वाहुरप्रजस्यं तद्यन्त्रोपेयादिति यद्रेतःसिचावुपदधाति ते एव यजमानस्य
रेतो बिभृतस्तस्मादुपैयाद्रेतसोऽस्कन्दाय त्रीणि वाव रेतोसि पिता पुत्रः पौत्रः (३३)

यद्वे रेतःसिचावुपदध्याद्रेतोऽस्य विच्छिन्द्यात्तिस्र उपं दधाति रेतंसः सन्तत्या इयं वाव
प्रथमा रेतःसिग्वाग्वा इयं तस्मात्पश्यन्तीमां पश्यन्ति वाचं वदन्तीमन्तरिक्षं द्वितीयां प्राणो
वा अन्तरिक्षं तस्मान्नान्तरिक्षं पश्यन्ति न प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा असौ तस्मात्पश्यन्त्यमूं
पश्यन्ति चक्षुर्यजुषेमां च (३४)

अमूं चोपं दधाति मनसा मध्यमामेषां लोकानां क्लृप्त्या अथो प्राणानामिष्टो यज्ञो
भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्तस्य त इष्टस्य वीतस्य द्रविणेह भक्षीयेत्याह स्तुतशस्त्रे एवैतेनं
दुहे पिता मातरिश्वाच्छिद्रा पदा धा अच्छिद्रा उशिजः पदानुं तक्षुः सोमो विश्वविन्नेता

नैषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शःसिषदित्याहेतद्वा अग्रेरुक्थन्तेनैवैनमनु शःसति॥ (३५)

मिनुयाचुतीयं चिन्वानन्नियं पौत्रंश्च वै सप्तदश च॥ [८]

सूयते वा एषोऽग्नीनां य उखायां भ्रियते यद्धः सादयेद्गर्भाः प्रपादुकाः स्युरथो यथा स्वात्प्रत्यवरोहति तादृगेव तदासन्दी सादयति गर्भाणां धृत्या अप्रपादायाथो सवमेवैनं करोति गर्भो वा एष यदुख्यो योनिः शिक्यं यच्छिक्वादुखां निरूहेद्योनेर्गर्भं निरहण्याथ्यदुद्यामः शिक्यं भवति षोढाविहितो वै (३६)

पुरुष आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गान्यात्मन्नेवैनं बिभर्ति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्योखा चोलूखलं च स्तनौ तावस्य प्रजा उप जीवन्ति यदुखां चोलूखलं चोपदधाति ताभ्यामेव यजमानोऽमुष्मिल्लोकेऽग्निं दुहे संवत्सरो वा एष यदग्निस्तस्य त्रेधाविहिता इष्टकाः प्राजापत्या वैष्णवीः (३७)

वैश्वकर्मणीरहोरात्राण्येवास्य प्राजापत्या यदुख्यं बिभर्ति प्राजापत्या एव तदुप धत्ते यथ्समिधे आदधाति वैष्णवा वै वनस्पतयो वैष्णवीरेव तदुप धत्ते यदिष्टकाभिरग्निं चिनोतीयं वै विश्वकर्मा वैश्वकर्मणीरेव तदुप धत्ते तस्मादाहुस्त्रिवृदग्निरिति तं वा एतं यजमान एव चिन्वीत यदस्यान्यश्चिनुयाद्यत्तं दक्षिणाभिर्न राधयेदग्निस्य वृञ्जीत योऽस्याग्निं चिनुयात्तं दक्षिणाभी राधयेदग्नमेव तथ्सृणोति॥ (३८)

षोढाविहितो वै वैष्णवीरन्यो विश्वतिश्च॥ [९]

प्रजापतिरग्निमचिनुतर्तुभिः संवत्सरं वसन्तेनैवास्य पूर्वार्धमचिनुत ग्रीष्मेण दक्षिणं पक्षं वर्षाभिः पुच्छः शरदोत्तरं पक्षः हेमन्तेन मध्यं ब्रह्मणा वा अस्य तत्पूर्वार्धमचिनुत क्षत्रेण दक्षिणं पक्षं पशुभिः पुच्छं विशोत्तरं पक्षमाशया मध्यं य एवं विद्वानग्निं चिनुत ऋतुभिरेवैनं चिनुतेऽथो एतदेव सर्वमव (३९)

रुन्धे शृण्वन्त्येनमग्निं चिक्वानमत्यन्नः रोचत इयं वाव प्रथमा चित्तिरोपधयो वनस्पतयः पुरीषमन्तरिक्षं द्वितीया वयांसि पुरीषमसौ तृतीया नक्षत्राणि पुरीषं यज्ञश्चतुर्थी दक्षिणा पुरीषं यजमानः पञ्चमी प्रजा पुरीषं यत् त्रिचितीकं चिन्वीत यज्ञं दक्षिणामात्मानं प्रजामन्तरियात्तस्मात्पञ्चचितीकश्चेतव्यं एतदेव सर्वं स्पृणोति यत्तिस्रश्चितयः (४०)

त्रिवृद्धाग्रियद्वे द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै पञ्च चितयो भवन्ति पाङ्कः पुरुष आत्मानमेव
स्पृणोति पञ्च चितयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरो वै पुरुषो
यावानेव पुरुषस्तः स्पृणोत्यथो दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति
संवत्सरो वै षष्ठी चित्तिरऋतवः पुरीषः षड्वितयो भवन्ति षदुरीषाणि द्वादश सं पद्यन्ते
द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥ (४१)

अव चितयः पुरीषं पञ्चदश च॥ [१०]

रोहितो धूम्रोहितः कर्कन्धुरोहितस्ते प्राजापत्या बभ्रुररुणबभ्रुः शुक्बभ्रुस्ते रौद्राः श्येतः
श्येताक्षः श्येतग्रीवस्ते पितृदेवत्यास्तिस्रः कृष्णा वशा वारुण्यस्तिस्रः श्वेता वशाः सौर्यो
मैत्राबारहस्पत्या धूम्रललामास्तूपराः॥ (४२)

[११]

पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निरूर्ध्वपृश्निस्ते मारुताः फल्गूलोहितोर्णी बलक्षी ताः सारस्वत्यः
पृषती स्थूलपृषती क्षुद्रपृषती ता वैश्वदेव्यस्तिस्रः श्यामा वशाः पौष्ण्यस्तिस्रो रोहिणीवशा
मैत्रिय ऐन्द्राबारहस्पत्या अरुणललामास्तूपराः॥ (४३)

रोहितः पृश्निः पङ्क्तिश्शतिः पङ्क्तिश्शतिः॥ [१२]

शितिबाहुरन्यतःशितिबाहुः समन्तशितिबाहुस्त ऐन्द्रवायवाः शितिरन्ध्रोऽन्यतःशितिरन्ध्रः
समन्तशितिरन्ध्रस्ते मैत्रावरुणाः शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्त आश्विनास्तिस्रः
शिल्पा वशा वैश्वदेव्यस्तिस्रः श्येनीः परमेष्ठिने सोमापौष्णाः श्यामललामास्तूपराः॥ (४४)

[१३]

उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः शितिककुच्छित्तिपृष्ठः शितिभसत्त
ऐन्द्राबारहस्पत्याः शितिपाच्छित्योष्ठः शितिभ्रुस्त ऐन्द्रावैष्णवास्तिस्रः सिध्मा वशा
वैश्वकर्मण्यस्तिस्रो धात्रे पृषोदरा ऐन्द्रापौष्णाः श्येतललामास्तूपराः॥ (४५)

शितिबाहुरुन्नतः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः॥ [१४]

कर्णास्त्रयो यामाः सौम्यास्त्रयः श्वितिङ्गा अग्नये यविष्ठाय त्रयो नकुलास्तिस्रो
रोहिणीस्त्रय्यस्ता वसूनान्तिस्रोऽरुणा दित्योह्यस्ता रुद्राणां सोमैन्द्रा बभ्रुललामास्तूपराः॥ (४६)

कर्णास्त्रयोविंशतिः॥ [१५]

शुण्ठास्त्रयो वैष्णवा अंधीलोधुकर्णास्त्रयो विष्णव उरुकृमाय लप्सुदिनस्त्रयो
विष्णव उरुगायाय पञ्चावीस्त्रिस्त्रि आदित्यानां त्रिविधस्त्रिस्त्रि सोऽङ्गिरसामैन्द्रावैष्णवा
गौरललामास्तूपराः॥ (४७)

शुण्ठा विंशतिः॥ [१६]

इन्द्राय राज्ञे त्रयः शितिपृष्ठा इन्द्रायाधिराजाय त्रयः शितिककुद इन्द्राय स्वराज्ञे
त्रयः शितिभसदस्त्रिस्त्रिस्तुयैर्ह्यः साध्यानां त्रिस्त्रिः पंष्टौ ह्यौ विश्वेषां देवानां माग्नेन्द्राः
कृष्णललामास्तूपराः॥ (४८)

इन्द्राय राज्ञे द्वाविंशतिः॥ [१७]

अदित्ये त्रयो रोहितैता इन्द्राण्ये त्रयः कृष्णैताः कुह्वै त्रयोऽरुणैतास्त्रिस्त्रि धेनवो राकाये
त्रयोऽनुद्वाहः सिनीवाल्या आग्नावैष्णवा रोहितललामास्तूपराः॥ (४९)

अदित्या अष्टादशः॥ [१८]

सौम्यास्त्रयः पिशङ्गाः सोमाय राज्ञे त्रयः सारङ्गाः पार्जन्या नभोरूपास्त्रिस्त्रि सोऽजा मल्हा
इन्द्राण्ये त्रिस्त्रि मेष्य आदित्या द्यावापृथिव्यां मालङ्गास्तूपराः॥ (५०)

सौम्या एकत्रविंशतिः॥ [१९]

वारुणास्त्रयः कृष्णललामा वरुणाय राज्ञे त्रयो रोहितोललामा वरुणाय
रिशादसे त्रयोऽरुणललामाः शिल्पास्त्रयो वैश्वदेवास्त्रयः पृश्नयः सर्वदेवत्या ऐन्द्रासूराः
श्येतललामास्तूपराः॥ (५१)

वारुणा विंशतिः॥ [२०]

सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावन्द्वाहाविन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविन्द्राग्निभ्यां
बलदाभ्यां सीरवाहाववी द्वे धेनू भौमी दिग्भ्यो वडंबे द्वे धेनू भौमी वैराजी
पुरुषी द्वे धेनू भौमी वायव आरोहणवाहावन्द्वाहौ वारुणी कृष्णे वशे अंराड्यौ दिव्यावृषभौ
परिमुरौ॥ (५२)

सोमाय स्वराज्ञे चतुस्त्रिंशत्॥ [२१]

एकादश प्रातर्गव्याः पशव आ लभ्यन्ते छगलः कल्माषः किकिदीविर्विदीगयस्ते
त्वाष्ट्राः सौरीर्नव श्वेता वशा अनुबन्ध्या भवन्त्याग्नेय ऐन्द्राग्ना आश्विनस्ते विशालयूप आ

लभ्यन्ते॥ (५३)

एकादश पञ्चविंशतिः॥ [२२]

पिशङ्गास्त्रयो वासन्ताः सारङ्गास्त्रयो ग्रेष्माः पृषन्तस्त्रयो वार्षिकाः पृश्नयस्त्रयः शारदाः
पृश्जिस्त्रयो हैमन्तिका अवलिप्तास्त्रयः शैशिराः संवत्सराय निर्वक्षसः (५४)

पिशङ्गा विंशतिः॥ [२३]

हिरण्यवर्णा अपां ग्रहान्भूतेष्टकाः सज्जः संवत्सरं प्रजापतिः स क्षुरपविरग्रेवै दीक्षयां सुवर्गाय तं यन्न स्यूते प्रजापतिरऋतुभी रोहितः
पृश्नः शितिबाहुरुन्नतः कर्णाः शुण्ठा इन्द्रायादित्यै सोम्या वांरुणाः सोमायैकादश पिशङ्गास्त्रयोविंशतिः॥२३॥

हिरण्यवर्णा भूतेष्टकाश्छन्दो यत्कर्नीयाः सन्निवृद्धाभिर्वाकृणाश्चतुःपञ्चाशत्॥५४॥

हिरण्यवर्णा निर्वक्षसः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥५-६॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

यो वा अयंथादेवतमग्निं चिनुत आ देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यंथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्या गायत्रिया प्रथमां चितिमभि मृशेत् त्रिष्टुभां द्वितीयां जगत्या तृतीयामनुष्टुभां चतुर्थीं पङ्क्त्या पञ्चमीं यंथादेवतमेवाग्निं चिनुते न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवतीडांयै वा एषा विभक्तिः पशव इडां पशुभिरेनम् (१)

चिनुते यो वै प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्यश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरतः श्वेतो दक्षिणस्तावालभ्येष्टंका उप दध्यादेतद्वै प्रजापते रूपं प्राजापत्योऽश्वः साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्येतद्वा अहो रूपं यच्छ्वेतोऽश्वो रात्रियै कृष्ण एतदहः (२)

रूपं यदिष्टंका रात्रियै पुरीषमिष्टंका उपधास्यच्छ्वेतमश्वमभि मृशेत्पुरीषमुपधास्यन्कृष्णमहं चिनुते हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं ददाति मधव्योऽसानीति सौर्या चित्रवत्यावैक्षते चित्रमेव भवति मध्यन्दिनेऽश्वमव घ्रापयत्यसौ वा आदित्य इन्द्र एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षादग्नोति॥ (३)

पुनमेतदहोऽष्टावत्वारि ९ शब्द॥

[१]

त्वामग्ने वृषभं चेकितानं पुनर्युवानञ्जनयन्नुपागांम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नो ब्रह्मणा सः शिंशाधि। पशवो वा एते यदिष्टंकाश्चित्याचित्यामृषभमुप दधाति मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय तस्माद्यथेयूथ ऋषभः। संवत्सरस्य प्रतिमां यां त्वा रात्र्युपासते। प्रजा ९ सुवीरा कृत्वा विश्वमायुर्व्यश्नवत्। प्राजापत्याम् (४)

एतामुप दधातीयं वावैषैकाष्टका यदेवैकाष्टकायामन्नं क्रियते तदेवैतयावं रुन्ध एषा वै प्रजापतेः कामदुघा तयैव यजमानोऽमुष्मिलोकेऽग्निं दुहे येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन् येनादित्या वसवो येन रुद्राः। येनाङ्गिरसो महिमानमानशुस्तेनैतु यजमानः स्वस्ति। सुवर्गाय वा एष लोकाय (५)

चीयते यदग्निर्येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्नित्युख्य ९ समिन्द्र इष्टंका एवैता उप धत्ते वानस्पत्याः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै शतायुधाय शतवीर्याय शतोतयेऽभिमातिषाहे।

शतं यो नः शरदो अजीतानिन्द्रो नेषदति दुरितानि विश्वा। ये चत्वारः पृथयो देवयाना
अन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। तेषां यो अज्यानिमजीतिमा वहात्तस्मै नो देवाः (६)

परि दत्तेह सर्वे। ग्रीष्मो हेमन्त उत नो वसन्तः शरद्वर्षाः सुवितं नो अस्तु।
तेषांमृतूनां शतशारदानां निवात एषामभये स्याम। इदुवथ्सुराय परिवथ्सुराय संवथ्सुराय
कृणुता बृहन्नमः। तेषां वयं सुमंतौ यज्ञियांनां ज्योगजीता अहंताः स्याम। भद्रान्नः श्रेयः
समनैष्ट देवास्त्वयावसेन समशीमहि त्वा। स नो मयोभूः पितो (७)

आ विशस्व शं तोकाय तनुवे स्योनः। अज्यानीरेता उपं दधात्येता वै देवता
अपराजितास्ता एव प्र विशति नैव जीयते ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदर्धमासा मासा
ऋतवः संवथ्सुर ओषधीः पचन्त्यथ कस्मादन्याभ्यो देवताभ्य आग्रयणं निरूप्यत
इत्येता हि तद्देवता उदजयन् यदृतुभ्यो निर्वपद्देवताभ्यः समदं दध्यादाग्रयणं निरूप्येता
आहुतीर्जुहोत्यर्धमासानेव मासानृतून्संवथ्सुरं प्रीणाति न देवताभ्यः समदं दधाति भद्रान्नः
श्रेयः समनैष्ट देवा इत्याह हुताद्याय यजमानस्यापराभावाय॥ (८)

प्राजापत्यां लोकाय देवाः पितो दध्यादाग्रयणं पञ्चविंशतिश्च॥

[२]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पृशः। यो नः पुरस्तादक्षिणतः पश्चादुत्तरतो-
ऽघायुरभिदासत्येतं सोऽश्मानमृच्छतु। देवासुराः संयन्ता आसन्तेऽसुरा दिग्भ्य आबाधन्त
तां देवा इष्वा च वज्रेण चापानुदन्त यद्वज्रिणीरुपदधातीष्वा चैव तद्वज्रेण च यजमानो
भ्रातृव्यानपं नुदते दिक्षूपं (९)

दधाति देवपुरा एवैतास्तनूपानीः पर्यहतेऽग्राविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां
गिरः। द्युमैर्वाजैभिरा गंतम्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्न देवतायै जुहुत्यथ किन्देवत्यां
वसोर्धारित्युग्विर्वसुस्तस्यैषा धारा विष्णुर्वसुस्तस्यैषा धाराग्रावैष्णव्यर्चा वसोर्धारा जुहोति
भागधेयैर्नैवेनौ समर्धयत्यथो एताम् (१०)

एवाहुतिमायतनवतीं करोति यत्काम एनां जुहोति तदेवाव रुन्धे रुद्रो वा एष
यदग्निस्तस्येते तनुवौ घोरान्या शिवान्या यच्छतरुद्रीयं जुहोति यैवास्यं घोरा तनूस्तां तेन
शमयति यद्वसोर्धारा जुहोति यैवास्यं शिवा तनूस्तां तेन प्रीणाति यो वै वसोर्धारायै (११)

प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यदाज्यमुच्छिष्येत तस्मिन्ब्रह्मौदनं पंचेत्तं ब्राह्मणाश्चत्वारः

प्राश्र्जीयुरेष वा अग्निर्वैश्वानरो यद्वाह्मण एषा खलु वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः
प्रियायामेवैनं तनुवां प्रतिष्ठापयति चतस्रो धेनुर्दद्यात्ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिल्लोकैऽग्निं
दहे॥ (१२)

उपेतान्धारये षट्त्वारिंशच्च॥

[३]

चित्तिञ्जुहोमि मनसा घृतेनेत्याहादाभ्या वै नामैषाहुतिर्वैश्वकर्मणी नैनं चिक्यान् भ्रातृव्यो
दभ्रोत्यथो देवता एवाव रुन्धेऽग्ने तमद्येति पङ्क्त्या जुहोति पङ्क्त्याहुत्या यज्ञमुखमारभते सप्त
तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्याहु होत्रा एवाव रुन्धेऽग्निर्देवेभ्योऽपाक्रामद्वागधेयम् (१३)

इच्छमानस्तस्मा एतद्वागधेयं प्रायच्छन्नेतद्वा अग्नेरग्निहोत्रमेतर्हि खलु वा एष जातो
यर्हि सर्वश्चितो जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति स एनं प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति
ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदेष गार्हपत्यश्चीयतेऽथ क्वास्याहवनीय इत्यसावादित्य इति
ब्रूयादेतस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्वति (१४)

य एवं विद्वानग्निं चिनुते साक्षादेव देवता ऋध्नोत्यग्ने यशस्विन् यशसेममर्पयेन्द्रावतीमर्पचि
वंह। अयं मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चाः समानानामुत्तमश्लोको अस्तु। भद्रं पश्यन्त उपं सेदुरग्ने
तपो दीक्षामर्षयः सुवर्विदः। ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा अभि सं नमन्तु।
धाता विधाता परमा (१५)

उत सन्दक्प्रजापतिः परमेष्ठी विराजा। स्तोमाश्छन्दांसि निविदो म आहुरेतस्मै
राष्ट्रमभि सं नमाम। अभ्यावर्तध्वमुप मेतं साकमयः शास्ताधिपतिर्वो अस्तु। अस्य
विज्ञानमनु सः रभध्वमिमं पश्चादनु जीवाथ सर्वे। राष्ट्रभृत एता उपं दधात्येषा वा
अग्नेश्चिती राष्ट्रभृत्तयैवास्मिन्नाष्ट्रं दधाति राष्ट्रमेव भवति नास्माद्राष्ट्रं भ्रंशते॥ (१६)

भागधेयञ्जुह्वति परमा राष्ट्रं दधाति सप्त च॥

[४]

यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एव वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्यं उद्धारयति यन्निर्मन्थ्यं
कुर्याद्विच्छिन्धाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः स्वादेवनं योनेर्जनयति नास्मै
भ्रातृव्यं जनयति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्यं उद्धारयति मृत्युस्तमः कृष्णं वासः
कृष्णा धेनुर्दक्षिणा तमसा (१७)

एव तमो मृत्युमपं हते हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिषैव तमोऽपं हतेऽथो

तेजो वै हिरण्यन्तेजं एवाऽऽत्मन्धत्ते सुवर्नं घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्नं शुक्रः
स्वाहा सुवर्नं ज्योतिः स्वाहा सुवर्नं सूर्यः स्वाहार्को वा एष यदग्निर्सावादित्यः (१८)

अश्वमेधो यदेता आहुतीर्जुहोत्यर्काश्वमेधयोरेव ज्योतीरपि सं दधात्येष ह त्वा
अर्काश्वमेधी यस्यैतद्गौ क्रियत आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्स एतां प्रजापतिः
प्रथमां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदियमभवत्तं विश्वकर्माब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोको-
ऽस्तीति (१९)

अब्रवीत्स एतां द्वितीयां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदन्तरिक्षमभवत्स यज्ञः प्रजा-
पतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणमब्रवीदुप त्वायानीति
केन मोपैष्यसीति दिश्याभिरित्यब्रवीत्तन्दिश्याभिरुपैता उपाधत्त ता दिशः (२०)

अभवत्स परमेष्ठी प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स
विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स एतां तृतीयां
चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदसावभवत्स आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वा (२१)

आयानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति
नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स परमेष्ठिनमब्रवीदुप त्वायानीति केन मोपैष्यसीति लोकं
पृणयेत्यब्रवीत्तं लोकं पृणयोपैत्तस्मादयातयाम्री लोकं पृणाऽयातयामा ह्यसौ (२२)

आदित्यस्तानृषयोऽब्रुवन्नुप व आयामेति केन न उपैष्यथेति भूमेत्यब्रुवन्तां
द्वाभ्यां चित्तीभ्यामुपायन्त्स पञ्चचितीकः समपद्यत य एवं विद्वानग्निं चिनुते भूयानेव
भवत्यभीमाल्लोकाञ्जयति विदुरेन देवा अथो एतासामेव देवतानां सायुज्यं गच्छति॥ (२३)

तमसाऽदित्योऽस्तीति दिशं आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वाऽसौ पञ्चचत्वारिंशत्॥ [५]

वयो वा अग्निर्यदग्निचित्पक्षिणोऽश्नीयात्तमेवाग्निमद्यादार्तिमाच्छेत्संवत्सरं व्रतं
चरेत्संवत्सरं हि व्रतं नाति पशुर्वा एष यदग्निर्हिनस्ति खलु वै तं पशुर्य एनं
पुरस्तात्प्रत्यञ्चमुपचरति तस्मात्पश्चात्प्राङ्मुपचर्य आत्मनोऽहिंसायै तेजोऽसि तेजो मे
यच्छ पृथिवीं यच्छ (२४)

पृथिव्यै मां पाहि ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि सुवरसि
सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याहेताभिर्वा इमे लोका विधृता यदेता उपदधात्येषां
लोकानां विधृत्यै स्वयमातृणा उपधाय हिरण्येष्टका उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा

ज्योतिरिहिरण्यं यथस्वयमातृणा उपधाय (२५)

हिरण्येष्टका उपदधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो एताभिरेवास्मां इमे लोकाः प्र भान्ति यास्ते अग्रे सूर्ये रुचं उद्यतो दिवंमातृन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। रुचं नो धेहि (२६)

ब्राह्मणेषु रुचं राजंसु नस्कृधि। रुचं विश्वेषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम्। द्वेधा वा अग्निं चिक्यानस्य यशं इन्द्रियं गच्छत्यग्निं वा चितमीजानं वा यदेता आहुतीर्जुहोत्यात्मन्नेव यशं इन्द्रियं धत्त ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति वारुण्यर्चा (२७)

जुहुयाच्छान्तिरेवैषाग्नेर्गुप्तिरात्मनो हविष्कृतो वा एष योऽग्निं चिनुते यथा वै हविः स्कन्दत्येवं वा एष स्कन्दति योऽग्निं चित्वा स्त्रियमुपैति मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेत मैत्रावरुणतामेवोपैत्यात्मनोऽस्कन्दाय यो वा अग्निर्मृतुस्थां वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति संवत्सरो वा अग्निः (२८)

ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो वर्षाः पुच्छं शरदुत्तरः पक्षो हेमन्तो मध्यं पूर्वपक्षाश्चितयोऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टका एष वा अग्निर्ऋतुस्था य एवं वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति प्रजापतिर्वा एतं ज्यैष्ठ्यकामो न्यधत्त ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छद्य एवं विद्वानग्निं चिनुते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छति॥ (२९)

पृथिवीं यच्छु यथस्वयमातृणा उपधायं धेहृचाग्निश्चिनुते त्रीणि च॥ [६]

यदाकूतात्स्मसुस्रोद्धृदो वा मनसो वा सम्मृतं चक्षुषो वा। तमनु प्रेहिं सुकृतस्य लोकं यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। एतं संधस्थं परिं ते ददामि यमावहाच्छेवधिं जातवेदाः। अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वा अत्र तं स्म जानीत परमे व्योमन्। जानीतादेनं परमे व्योमन्देवाः संधस्था विद रूपमस्य। यदागच्छात् (३०)

पृथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पृथो देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्संधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। प्रस्तरेण परिधिनां सुचा वेद्यां च बरहिषां। ऋचेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यदिष्टं यत्परादानं

यदुत्तं या च दक्षिणा। तत् (३१)

अग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्। येना सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने दक्षिणा युक्ता यज्ञं वहन्त्यृत्विजः। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने सुकृतः पथा मधोर्धारा व्यानशुः। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यत्र धारा अनपेता मधोर्धृतस्य च याः। तदग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्॥ (३२)

आगच्छात्तद्ध्यानशुस्तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे चतुर्दश च॥ [७]

यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः। ये ते अग्ने मेडयो य इन्द्रवस्तेभिर्नात्मानं चिनुहि प्रजानन्। उध्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहृतस्य क्रियते किं वा न यद्वा अध्वर्युरग्नेश्चिन्वन्नन्तरेत्यात्मनो वै तदन्तरैति यास्ते अग्ने समिधो यानि (३३)

धामेत्याहैषा वा अग्नेः स्वयञ्चितिरग्निरेव तदग्निं चिनोति नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरैति चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नयं इमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतं पिबन्त्रजरः सुवीरं ब्रह्मं समिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोप धीयते यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नय इत्याह (३४)

दिश एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्त्रित्याह सुवर्गस्य लोकस्याभनीत्यै ब्रह्मं समिद्धवत्याहुतीनामित्याह ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमैति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि रूपः सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूञ्छन्दांस्यव रुन्धेऽथो प्रजाभ्य एवेन पशुभ्यश्छन्दोभ्योऽवुरुद्धं चिनुते॥ (३५)

यान्यग्नय इत्याहेष्टकानां षोडश च॥ [८]

मयि गृह्णाम्यग्ने अग्निः रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय। मयि प्रजां मयि वर्चो दधाम्यरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। यो नो अग्निः पितरो हृष्वन्तरमर्त्या मर्त्याः आविवेश। तमात्मन्यरिं गृहीमहे वयं मा सो अस्मा अवाहाय परा गात्। यदध्वर्युरात्मन्नग्निमगृहीत्वाग्निं चिनुयाद्योऽस्य स्वोऽग्निस्तमपि (३६)

यजमानाय चिनुयादग्निं खलु वै पशवोऽनूपं तिष्ठन्तेऽपक्रामुका अस्मात्पशवः स्युर्मयि

गृह्णाम्यग्रं अग्निमित्याहात्मन्नेव स्वमग्निं दाधार नास्मात्पशवोऽपं कामन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृचापश्चाग्नेरेनाद्यमथ कस्मान्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयत इति यदद्विः संयौति (३७)

आपो वै सर्वा देवता देवताभिरेवैनं स संजति यन्मृदा चिनोतीयं वा अग्निर्वैश्वानरोऽग्निनेव तदग्निं चिनोति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयतेऽथ कस्मादग्निरुच्यत इति यच्छन्दोभिश्चिनोत्यग्नयो वै छन्दांसि तस्मादग्निरुच्यतेऽथो इयं वा अग्निर्वैश्वानरो यत् (३८)

मृदा चिनोति तस्मादग्निरुच्यते हिरण्येष्टका उपं दधाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिन्दधात्यथो तेजो वै हिरण्यं तेजं एवाऽऽत्मन्धत्ते यो वा अग्निः सर्वतोमुखं चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति सर्वा दिशोऽभि जयति गायत्रीं पुरस्तादुपं दधाति त्रिष्टुभं दक्षिणतो जगतीं पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः पङ्क्तिं मध्यं एष वा अग्निः सर्वतोमुखस्तं य एवं विद्वाश्चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति सर्वा दिशोऽभि जयत्यथो दिश्येव दिशं प्र वयति तस्माद्विदिश दिक्प्रोता॥ (३९)

अपि सं यौति वैश्वानरो यदेष वै पञ्चविंशतिश्च॥ [९]

प्रजापतिरग्निमसृजत सोऽस्मात्सृष्टः प्राङ्वाद्रवत्तस्मा अश्वं प्रत्यास्यत्स दक्षिणावर्तत तस्मै वृषिं प्रत्यास्यत्स प्रत्यङ्गावर्तत तस्मा ऋषभं प्रत्यास्यत्स उदङ्गावर्तत तस्मै वृस्तं प्रत्यास्यत्स ऊर्ध्वोऽद्रवत्तस्मै पुरुषं प्रत्यास्यत् यत्पशुशूष्पाण्युपदधाति सर्वत एवेनम् (४०)

अवरुध्य चिनुत एता वै प्राणभृतश्चक्षुष्मतीरिष्टका यत्पशुशूष्पाणि यत्पशुशूष्पाण्युपदधाति ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिल्लोके प्राणित्यथो ताभिरेवास्मा इमे लोकाः प्र भान्ति मृदाभिलिप्योपं दधाति मेध्यत्वायं पशुर्वा एष यदग्निरन्नं पशवं एष खलु वा अग्निर्यत्पशुशूष्पाणि यं कामयेत कर्नीयोऽस्यान्नम् (४१)

स्यादिति सन्तरां तस्य पशुशूष्पाण्युपं दध्यात्कर्नीय एवास्यान्नम्भवति यं कामयेत समावदस्यान्नं स्यादिति मध्यतस्तस्योपं दध्यात्समावदेवास्यान्नम्भवति यं कामयेत भूयोऽस्यान्नं स्यादित्यन्तैषु तस्य व्युदूह्योपं दध्यादन्तत एवास्मा अन्नमव रुन्धे भूयोऽस्यान्नम्भवति॥ (४२)

एनमस्यान्नं भूयोऽस्यान्नम्भवति॥ [१०]

स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकाञ्जम्भ्यैभिरादकां खादेनोर्जः सःसूदेनारण्यं जाम्बीलेन
मृदम्बस्वैभिः शर्कराभिरवकांमवकाभिः शर्करामुत्सादेन जिह्वामवक्रन्देन तालुः सरस्वतीं
जिह्वाग्रेण॥ (४३)

स्तेगान्द्वाविंशतिः॥ [११]

वाजः हनूभ्यामप आस्येनादित्याञ्जश्रुभिरुपयाममधरेणोष्ठेन सदुत्तरेणान्तरेणानूकाशं
प्रकाशेन बाह्यः स्तनयितुं निर्बाधेन सूर्याग्री चक्षुभ्यां विद्युतौ कनानकाभ्यामशनिं
मस्तिष्केण बलं मञ्जभिः॥ (४४)

वाजं पञ्चविंशतिः॥ [१२]

कूर्माञ्छफैरच्छलाभिः कपिञ्जलान्थसाम् कुष्ठिकाभिर्जवं जङ्घाभिरगदं जानुभ्यां वीर्यं
कुहाभ्यां भयं प्रचालाभ्यां गुहोपपक्षाभ्यामश्विनावःसाभ्यामदितिः शीर्ष्णा निरर्कृतिं
निर्जाल्मकेन शीर्ष्णा॥ (४५)

कूर्मान्नयौविंशतिः॥ [१३]

योक्त्रं गृध्राभिर्युगमानंतेन चित्तं मन्याभिः सङ्क्रोशान्प्राणैः प्रकाशेन त्वचं पराकाशेनान्तरं
मशकाङ्केशैरिन्द्रः स्वपसां वहेन बृहस्पतिः शकुनिसादेन रथमुष्णिहाभिः॥ (४६)

योक्त्रमेकविंशतिः॥ [१४]

मित्रावरुणौ श्रोणीभ्यामिन्द्राग्री शिखण्डाभ्यामिन्द्राबृहस्पती ऊरुभ्यामिन्द्राविष्णौ
अष्टीवज्राः सवितारं पुच्छेन गन्धर्वाञ्छेपेनाप्सरसौ मुष्काभ्यां पवमानं पायुनां पवित्रं
पोत्राभ्यामाक्रमणं स्थूराभ्यां प्रतिक्रमणं कुष्ठभ्याम्॥ (४७)

[१५]

इन्द्रस्य क्रोडोऽदित्यै पाजस्यन्दिशां जत्रवो जीमूतांहृदयौपशाभ्यामन्तरिक्षं
पुरितता नभ उदर्येणेन्द्राणीं प्लीहा वल्मीकाङ्काम्ना गिरीन्मृशिभिः समुद्रमुदरेण वैश्वानरं
भस्मना॥ (४८)

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः॥ [१६]

पृष्णो वनिष्ठुरन्धाहेः स्थूरगुदा सर्पान्गुदाभिर्ऋतून्मृष्टीभिर्दिवं पृष्ठेन वसूनां प्रथमा

कीकसा रुद्राणां द्वितीयादित्यानां तृतीयाङ्गिरसां चतुर्थी साध्यानां पञ्चमी विश्वेषां देवानां षष्ठी ॥ (४९)

पूष्णश्चतुर्विंशतिः ॥ [१७]

ओजो ग्रीवाभिर्निर्ऋतिमस्थभिरिन्द्रः स्वपसा वह्नेन रुद्रस्य विचलः स्कन्धो-
ऽहोरात्रयोर्द्वितीयोऽर्धमासानां तृतीयो मासां चतुर्थ ऋतूनां पञ्चमः संवत्सरस्य
षष्ठः ॥ (५०)

ओजो विंशतिः ॥ [१८]

आनन्दं नन्दयुना कामं प्रत्यासाभ्यां भयं शितीमभ्यां प्रशिषं प्रशासाभ्यां
सूर्याचन्द्रमसौ वृक्षोभ्यां श्यामशबलौ मतस्नाभ्याव्युष्टिं रूपेण निमृत्तिमरूपेण ॥ (५१)

आनन्दं षोडशः ॥ [१९]

अहर्मासेन रात्रिं पीवसापो यूषेण घृतं रसेन श्यां वसया दूषीकाभिरह्मादुनिमश्रुभिः
पृष्वाण्डिवं रूपेण नक्षत्राणि प्रतिरूपेण पृथिवीं चर्मणा छवीं छव्योपाकृताय स्वाहालब्धाय
स्वाहा हुताय स्वाहा ॥ (५२)

अहर्ष्टाविंशतिः ॥ [२०]

अग्नेः पक्षतिः सरस्वत्यै निपक्षतिः सोमस्य तृतीयापां चतुर्थ्योषधीनां पञ्चमी
संवत्सरस्य षष्ठी मरुतां सप्तमी बृहस्पतेरष्टमी मित्रस्य नवमी वरुणस्य
दशमीन्द्रस्यैकादशी विश्वेषां देवानां द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं यमस्य पाटूरः ॥ (५३)

अग्नेरेकात्रिंशत् ॥ [२१]

वायोः पक्षतिः सरस्वतो निपक्षतिश्चन्द्रमसस्तृतीया नक्षत्राणां चतुर्थी संवितुः पञ्चमी
रुद्रस्य षष्ठी सर्पाणां सप्तम्यर्यम्णोऽष्टमी त्वष्ट्रं नवमी धातुर्दशमीन्द्राण्या एकादश्यदित्यै
द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं यम्यै पाटूरः ॥ (५४)

वायोरष्टाविंशतिः ॥ [२२]

पन्थामनूवृग्भ्यां सन्ततिः स्नावन्याभ्यां शुकांन्पितेन हरिमाणं यक्रा
हलीक्ष्णान्पापवातेन कूश्माञ्छकंभिः शवर्तानूवध्येन शुनो विशसनेन सर्पांल्लौहितगन्धेन

वयाँसि पक्कगन्धेन पिपीलिकाः प्रशादेन॥ (५)

पन्थान्धाविँशतिः॥ [२३]

क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानः। स नो नय सुकृतस्य लोकं तस्य ते वयँ स्वधया मदेम॥ (५६)

क्रमैरष्टादश॥ [२४]

द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्माऽन्तरिक्षँ समुद्रो योनिः सूर्यस्ते चक्षुर्वीतः प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रं मासाँश्चार्धमासाश्च पर्वाण्यृतवोङ्गानि संवत्सरो मंहिमा॥ (५७)

द्यौः पञ्चविँशतिः॥ [२५]

अग्निः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नग्निः स ते लोकस्तं जैष्यस्यथाव जिघ्र वायुः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्वायुः स ते लोकस्तस्मात्त्वान्तरैष्यामि यदि नावजिघ्रस्यादित्यः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नादित्यः स ते लोकस्तं जैष्यसि यद्यवजिघ्रसि॥ (५८)

यस्मिन्नष्टौ च॥ [२६]

प्राचीनवँशं यावन्त ऋक्सामे वाग्वै देवेभ्यो देवा वै देव्यजनङ्गद्रुश्च तद्विरण्यँ पदुदानि ब्रह्मवादिनो विचित्यो यत्कलयां ते वारुणो वै क्रीतः सोम एकादश॥११॥

प्राचीनवँशँ स्वाहेत्याहु यँऽन्तः शरा ह्येष सं तपसा च यत्कर्णगृहीतेति लोमो तो वारुणः षट्सप्ततिः॥७६॥

प्राचीनवँशं परिवरति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चम्काण्डे सप्तमः प्रश्नः समाप्तः॥५-७॥